

Kumikana, kankaat ja konfetit karkeloissa

**Materiaalin leikki ja huumori
taidepedagogisena työkaluna**

Ilona Karppanen

Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu

Teatteriopettajan maisteriohjelma

Opinnäytteen kirjallinen osa

2026

**TAIDE-
YLIOPISTO**

Tiivistelmä

Päiväys: 27.04.2026

Tekijä: Ilona Karppanen

Koulutus- ja maisteriohjelma: Teatteriopettaja, Teatteriopettajan maisteriohjelma

Tutkielman / Kirjallisen osion nimi: Kumikana, kankaat ja konfetit karkeloissa – Materiaalin leikki ja huumori taidepedagogisena työkaluna

Kirjallisen työn sivumäärä: 61 sivua

Taiteellisen / taidepedagogisen työn nimi: Demoesitys: *LUMO – immersiivinen näyttely radikaalista toivosta, unista ja meduusoista*, 30.03.2026 & 01.04.2026.

Esityspaikka: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Käsittelen työssä huumoria ja leikkiä vankilataideprojektissa, jota toteutin yhdessä Kerttu Pyyn ja Maria Mäkelän kanssa keväällä 2026 Vanajan vankilassa. Tarkastelen työssä fyysisissä materiaaleissa ja esineissä olevaa huumorin ja leikin potentiaalia. Lähestyn materiaaleja ja esineitä työssä uusmaterialistisessa viitekehyksessä, jossa materia ja esineet nähdään aktiivisina toimijoina prosessissa.

Toisessa luvussa käsittelen työn taustoja: Esittelen oman suhteeni esineisiin ja materiaaleihin ja miksi juuri ne ovat inspiroineet minua. Avaan myös huumorin ja leikin teemoja ja niiden merkitystä omassa praktiikassani. Lisäksi kerron vankilaympäristöstä ja siihen liittyvästä taiteen tekemisen saavutettavuudesta sekä pohdin vankilaympäristön materiaalisuutta.

Luvussa kolme kerron toiminnan ajallisista ja toiminnallisista raameista ja harjoitusten perusrakenteesta. Kuvaan prosessin esivalmisteluja sekä intensiivistä harjoitusjaksoa Vanajan vankilalla ja Teatterikorkeakoululla.

Neljännessä luvussa kerron materiaalien valitsemisesta ja sen taustalla vaikuttaneista ajatuksista.

Luvussa viisi kuvailen esitystapahtumaa, eli immersiiivistä näyttelyä ja avaan siinä olleita teoksia sekä pohdintojani niihin liittyen.

Kuudennessa luvussa nostan esiin prosessissa syntyneitä havaintoja sosiaalisista rooleista materiaalien ympärillä, huumorin kompleksisuudesta, pedagogin sisäisestä huumorista sekä kohtaamisen tavasta vankilaympäristössä ja käyn läpi osallistujien kommentteja prosessista.

Luvussa seitsemän kokoan yhteen ajatuksiani prosessista. Pohdin myös, millaisia mahdollisia uusia tutkimuksen aiheita toteutettu työ sai minut miettimään.

Asiasanat: Teatteriopettaja, teatteripedagogiikka, huumori, leikki, vankila, ilo, materiaalit, materiaalilähtöisyys, uusmaterialismi, immersiivisuus, moniaistisuus, esineet, toimijuus

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Työn taustaa	6
2.1. Tutkimuksen laatu: Taiteellinen tutkimus	6
2.2. Uusmaterialismin käsite	7
2.3. Miksi materiaalit? Oma suhteeni esineisiin ja materiaaleihin	8
2.4. Huumori ja leikki	10
2.4.1. Huumori	10
2.4.2. Leikki	11
2.4.3. Huumori taiteessa ja materiaaleissa	13
2.5. Vankila toimintaympäristönä	16
<hr/>	
3. Prosessin kuvaus – ajalliset ja toiminnalliset raamit	19
3.1. Esivalmistelut	19
3.2. Intensiivinen työskentelyjakso vankilalla ja Teatterikorkeakoululla	20
3.3. Harjoitusten perusrakenne	21
<hr/>	
4. Materiaalien valitsemisesta	24
4.1.1. Kierrätyskeskus	25
4.1.2. Kotoa löytynyt materiaali	26
4.1.3. Teatterikorkeakoulun puvusto	28
4.1.4. Teatterikorkeakoulun tarpeisto, näyttämö, lavastus ja valo	29
4.1.5. Toivotut ja osallistujien pyytämät sekä itse tuomat materiaalit	30
<hr/>	
5. Taiteellinen lopputulos ja materiaalien rooli siinä: LUMO – immerstiivinen näyttely radikaalista toivosta, unista ja meduusoista	32
5.1. Per aspera ad astra – vaikeuksien kautta tähtiin	33

5.2.	Kaaoksesta tyyneyteen	35
5.3.	Sydän	37
5.4.	Extreme-model catwalk	38
5.5.	Materiaalinen sulautuminen esityksessä	40
<hr/>		
6.	Havaintoja prosessista	43
6.1.	Sosiaaliset roolit toiminnassa ja materiaalinen näkökulma	43
6.2.	Huumorin kompleksisuudesta	48
6.3.	Pedagogin huumorista – nauru valittuna asenteena	50
6.4.	Kohtaamisen tapa vankilassa ja huumori kohtaamisen osana	52
6.5.	Osallistujien kommentteja prosessista	55
<hr/>		
7.	Yhteenveto	57
	Lähteet	59
	Liite 1: Kuvaluettelo	61

1. Johdanto

Tarkastelen työssä fyysisten materiaalien leikin ja huumorin potentiaalia taidepedagogisessa prosessissa, jonka toteutin yhdessä opiskelijatoverini Kerttu Pyyn ja tanssitaiteilija Maria Mäkelän kanssa Vanajan vankilassa keväällä 2026. Viitataan Kerttuun ja Mariaan työssä heidän etunimillään, Kerttu ja Maria. Työhön sisältyi myös esityksellinen osuus: *LUMO – immerssiivinen näyttely radikaalista toivosta, unista ja meduusoista*. Vaikka teos oli nimetty näyttelyksi, se oli käytännössä osallistava demoesitys. Demoa esitettiin Taideyliopiston Teatterikorkeakoululla 30.03.2026 ja 01.04.2026 kutsuvieraille. Demoesitys toimi opinnäytteeni taidepedagogisena osuutena.

Kirjallisessa osiossa tutkin materiaalin (tässä tapauksessa fyysisten materiaalien ja esineiden) aktiivisuutta ja sitä, millainen rooli niillä on taidetoiminnassa, mitä niille tapahtuu prosessissa ja mitä ne saavat tapahtumaan prosessissa. Työssä tarkastelen syntyneitä esityksellistä näyttelyä ja pintaan nousseita havaintoja huumorista ja leikillisyydestä prosessissa.

Kiinnitän työssäni huomiota siihen, millaisia materiaaleja vein mukani toimintaan, pyrkimyksenäni tuoda materiaalien kautta toimintaan leikin, huumorin ja ilon sävyjä, koska koen ne tärkeäksi osaksi taiteellispedagogista praktiikkaani. Kuvaan myös sitä, millaisia harjoitteita materiaalien ja esineiden kanssa tehtiin ja miten esineet ja materiaalit olivat läsnä prosessin taiteellisessa ulostulossa Teatterikorkeakoulussa.

Avaan luvussa kaksi tutkimusmenetelmääni ja käyttämiäni dokumentaation tapoja. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaista taiteellista sisältöä ryhmäläisten ja materiaalien yhteistoiminnasta syntyy?
2. Millaisia huumorin, ilon, nautinnon ja leikin ulottuvuuksia materiaalit avaavat prosessissa?
3. Miten materiaalien kanssa toimiminen vaikuttaa kohtaamiseen prosessissa?

Avaan työssä omaa suhdettani materiaaliin ja esineisiin sekä sitä, miten moniaistisuuden ja materiaalisuuden teemat ovat näyttäytyneet olevan pinnalla tällä hetkellä myös laajemmin teatteripedagogiikan kentällä. Tarkastelen esineitä ja

materiaalia uusmaterialistisessa viitekehyksessä, erityisesti materiaalin aktiivisuuteen ja toimijuuteen liittyen.

Uskon, että materiaaleihin tietoisesti keskittyminen voisi rikastaa praktiikkaani jatkossa. Tähän asti materiaalien käyttöni on ollut melko tiedostamatonta ja intuitiivista.

Alun perin minun oli tarkoitus tutkia myös materiaalien synnyttämää ilmapiiriä ja turvallisuudentunnetta ryhmässä. Kuitenkin tajusin melko pian, että ryhmässä vaikutti minun kokemukseni mukaan olevan turvallinen ja luottavainen ilmapiiri, mutta osallistujien kokemuksen mittaaminen kovin syvällisesti olisi ollut haastavaa, erityisesti siksi, että olin itse prosessissa mukana sekä pedagogin että tutkijan roolissa. Päätökseen rajata ilmapiiri ulos tutkimuskysymyksistä vaikutti myös se, että tutkimukseen osallistuva ryhmä oli verrattain pieni. Tulen kuitenkin myös puhumaan työssä jonkin verran ilmapiiristä, koska sillä on taiteellisen ja pedagogisen työskentelyn kontekstissa mielestäni iso merkitys ja työssä on edelleen keskeistä materiaalin leikki ja huumori prosessissa.

Avaan työssä myös taidepedagogisen kohtaamisen laatua, koska se kokemukseni mukaan eroaa merkittävällä tavalla vankilaympäristön kohtaamisen normeista (kuten se eroaa myös muun arkikohtaamisen normeista). Kohtaamisen laatu on merkityksellistä myös materiaalin, leikin ja huumorin kontekstissa.

Avaan työssä prosessiamme Vanajan avovankilassa, taiteellista lopputulosta ja materiaalien ja ihmisten kohtaamisista erilaisissa hetkissä prosessin varrella, jotka ovat jääneet minun mieleeni merkityksellisinä ja materiaalien leikkiin ja huumoriin liittyvinä hetkinä.

Olen pyrkinyt kirjoittamaan työni kirjallisen osan niin, että tässäkin olisi läsnä leikki ja huumori ja lukija voisi ehkä jopa naurahtaa tekstiä lukiessaan tai nähdessään työn osana olevia kuvia. Koska prosessi, jota kuvaan, sisälsi paljon leikkiä, iloa ja naurua, tuntuisi sitä herjaavalta kirjoittaa siitä tyylillä, joka ei olisi tuolle syntyneelle ilolle ja leikille uskollinen. Huumori ja leikki (erityisesti taiteen yhteydessä) ovat mitä tärkeimpiä ja maailmaa muuttavimpia voimia ja suhtaudun niihin vakavuudella, mutta en sellaisella vakavuudella, joka tyypistäisi kaiken tapahtuneen litteäksi. Tämä toimikoon siis lukuohjeena työlle. (*Iskee silmää*)

2. Työn taustaa

Käyn tässä luvussa läpi tutkimukseni otetta, työn taustalla vaikuttavaa uusmaterialistista ajattelua, avaan omaa suhdettani materiaaleihin taiteilijana ja pedagogina ja kuvailen työn tapahtumaympäristöä eli vankilaa.

Kuva 1: Erilaisia materiaaleja eri tilanteissa pitkin harjoituskautta.

2.1. Tutkimuksen laatu: Taiteellinen tutkimus

Työ on taiteellinen tutkimus. Taiteellinen tutkimus on luonteeltaan osin vaikeasti määriteltävää, mutta esimerkiksi Laura Gröndahl avaa artikkelissaan *Taiteella tutkiminen – mitä se tarkoittaa?* taiteellista tutkimusprosessia seuraavasti:

”Taiteen tekijä on aina jonkin uuden ja tuntemattoman äärellä, koska muotoutumassa olevaa teosta ei voi täysin tuntea ennalta. Tutkimusvälineenä taiteellinen prosessi avaa kysymyksiä, ehdottaa mahdollisia näkökulmia ja tuottaa keskustelua pikemmin kuin antaa selityksiä, määritelmiä tai vastauksia.” (Gröndahl, 2023)

Ehkä merkittävin tutkimustuloksista on prosessissa rakentunut esityksellinen ja immerstiivinen näyttelykokonaisuus, jota kuvailen luvussa viisi.

Valittuna tutkimusmetodina käytin harjoitteita ja leikkejä valittujen materiaalien kanssa, työpäiväkirjaa, keskusteluja kollegoideni kanssa, suullisesti ja kirjallisesti kerättyä

reflektiota prosessin osallistujilta sekä valokuvia materiaaleista ja esitystilasta. Kaikki työn kuvat, joissa ei erikseen mainita kuvan ottajaa, ovat minun ottamiani.

Työtä kirjoittaessani olen avannut ja pohtinut tilanteita omasta teatteripedagogisesta näkökulmastani. Tämä työni kirjallinen osuus onkin myös kokemukseen pohjautuvaa ihmettelyä ja pohdintaa työn herättämien kysymysten äärellä.

2.2. Uusmaterialismin käsite

Taiteellispedagogiseen praktiikkaani vaikuttaa merkittävästi uusmaterialismi.

Uusmaterialismi / uusmaterialismit ovat melko tuore joukko filosofisia suuntauksia, joissa maailmaa pyritään tarkastelemaan ei-ihmislähtöisesti. Keskiöön nousevat luonto, eläimet, materia ja esineet. Uusmaterialismissa pyritään irrottautumaan kielen ja sanojen maailmasta kohti materiaalista maailmaa. Uusmaterialismi tunnustaa materian aktiivisuuden ja ei-inhimillisen toimijuuden. Uusmaterialismin tunnetuimpia teoreetikkoja ovat muun muassa Jane Bennet ja Karen Barad.

Käsittelen työssä uusmaterialismin teoriaa suhteessa toimintaan ja siihen, miten lähestyimme materiaaleja ja esineitä erilaisten harjoitteiden kautta.

Tarkoituksena on sanallistaa käyttämäni praktiikkaa uusmaterialistisen ajattelun viitekehyksessä ja kuvata toteuttamiamme konkreettisia taiteellisia kokeiluja uusmaterialistisen teorian hengessä. Koska taiteellinen praktiikkani on usein leikkimistä, tämä työ keskittyy siihen, miten materiaalit olivat aktiivisia toimijoita leikissä ja miten se vaikuttaa ryhmään sekä siihen, millaista taidetta ryhmästä kumpusi.

Esineet, materiaalit ja objektit ovat olleet teatterissa mukana jo sen alkuaajoista lähtien ja taiteilijoiden suhde niihin on vaihdellut aikakaudesta, tyyli-suuntauksista ja ajan filosofioista riippuen. Pilvi Porkola huomauttaa esitystutkimusta ja uusmaterialismia pohtivassa kirjoituksessaan: *Miten tila ja aika merkityksellistyvät*, että suhde erilaisiin materiaaleihin ei ole myöskään taideopetuksen kontekstissa uusi asia, vaan teoria tarjoaa uusia sanoja sekä jäsentämisen tapaa jo pitkään olemassa olleille tekemisen tavoille. (2020, s. 290).

Juuri nyt uusmaterialismi tuntuukin olevan “ilmassa” taideopetuksessa. Työssäni pyrin hakemaan sanoja ja muotoilua sen kokemuksen välittämiseksi, mitä materiaalien kanssa

työskentely tuottaa. Koska uusmaterialistiseen filosofiaan liittyy myös ajatus kielen ja sanojen ylivertaisuuden kyseenalaistamisesta (Barad, 2019, s. 99–100), on työn taidepedagoginen osuus mahdollisesti tavoittanut jotain sellaista, mihin sanat eivät ylety. Pysin kuitenkin sekä kuvaamaan prosessia että liittämään työhöni kuvia materiaaleista prosessin eri vaiheissa. Lukija voi katsoa kuvia ikään kuin materiaalien lomakuvina: Millaisissa asetelmissä ne kävivät, miten ne muuttivat muotoaan ja minkä toisten materiaalien kanssa ne viettivät aikaa.

2.3. Miksi materiaalit? Oma suhteeni esineisiin ja materiaaleihin

Olen teatteriopettajan maisteriopintoihin hakiessani kirjoittanut pääsykoetehtäviini seuraavanlaisen kuvauksen suhteistani materiaaleihin ja esineisiin:

Olen oikeastaan aina ollut kiinnostunut hylätyksi tulevista tai tarpeettomaksi käyneistä asioista. Olen kerännyt karkkipapereita, elektroniikkaromua ja vaatteita, milloin mitään. Olen nähnyt roskissa potentiaalia, esimerkiksi kauniin värin, kiiltävän pinnan tai mukavan tuntuman käsissä tai kauniin äänen ja halunnut kokeilla, mitä niistä saa aikaan. Suosikki improvisaatioharjoitukseni on harjoitus, jossa jokin arkipäiväinen esine kiertää ringissä ja sille keksitään uusia käyttötarkoituksia.

Olen lapsena ja nuorena harrastanut kuvataiteita ja käsitöitä erilaisissa ryhmissä ja suoritin lukio-opintoni pitkän kuvataiteen linjalla. Minulla on siis pitkä historia materiaalien kanssa toimimisesta ja se on vaikuttanut vahvasti siihen, miten käytän materiaaleja teatteritaiteilijana ja –opettajana. Pidän myös inspiroivasta pukeutumisesta ja olen kiinnostunut dopamiinipukeutumisesta. Dopamiinipukeutuminen on 2020-luvulla pinnalle noussut ilmiö, jossa haetaan iloa ja piristystä pukeutumalla itselle mieluisiin, usein värikkäisiin, vaatteisiin. (Niskanen, *Dopamiini-pukeutumiseksi kutsuttu ilmiö tuo iloa ja piristystä – tästä on kyse*, Helsingin Sanomat, 19.9.2024)

Minä yksinkertaisesti innostun materiaaleista ja esineistä: Väreistä, pinnoista, kimalteista, mattapinnoista, pörröisyydestä, sileydestä... Materiaaleja on ihana hypistellä, ihastella ja ihmetellä. Olen jo vuosia kanniskellut mukanani opetusryhmiin erilaisia “tarvikepusseja”, joissa on ollut jugurttipurkkien läpikuultavia, värikkäitä

muovikansia, hallaharson palasia, shampoopullojen korkkeja, pahvisia vessapaperihylsyjä... Esineitä, jotka ovat rahallisesti mitattuna arvottomia, mutta jotka saavat vauhdikkaan elämän erilaisissa leikeissä, kohtauksissa ja näytelmissä. Materiaalivalinnoissa minua kiinnostavat erityisesti materiaalin / esineen väri ja muoto, eli sen visuaaliset ulottuvuudet. Henkilökohtaisesti olen kiinnostunut kirkkaista väreistä ja kimalluksesta. Myös materiaalin tunnolla on merkitystä.

Dopamiinipukeutuminen, kuvataide- ja käsityötausta ja rakkaus materiaaleihin on saanut minut ajattelemaan, voisiko ”dopamiinipedagogiikka” olla mahdollinen teatteripedagoginen metodi: Voisinko *virittää* oppituntien ja erilaisten taiteellisten prosessien tunnelmaa tuomalla ryhmiin ja tiloihin erilaisia materiaaleja, jotka jo itsessään kutsuisivat osallistujia leikkiin? Minun kokemuksessani materiaalit virittävät toimintaa erityisellä tavalla. Olen viimeisen vuoden aikana törmännyt myös käsitteeseen ”*glimmeri*”. Glimmerit ovat pieniä mikrohetkiä arjessa, jotka tuntuvat erityisen hyvältä ja tuovat iloa ja turvaa, ikään kuin triggerin vastakohtia. (Niskanen, *Kävelemme jatkuvasti onnemme ohi, kun emme tunnista glimmereitä*, Helsingin Sanomat, 05.04.2025). Tunnistan omassa elämässäni runsaasti glimmereitä nimenomaan suhteessa materiaaleihin, kuten tuntua, väriä ja materiaalista syntyvää ääntä. Tässä prosessissa pyrin myös etsimään tätä materiaaleihin liittyvää aistista ilon, leikin ja nautinnon kokemusta yhdessä ryhmän kanssa.

Ihastelun kohteen ja leikin välineen lisäksi materiaalit ja esineet ovat konkreettisia ja fyysisiä, käsin kosketeltavissa olevia asioita, toisinaan epäkonkreettisen, abstraktin ja ohikiitävän teatterin maailmassa. Niihin voi ankkuroida vielä ilmassa leijuvia asioita ja esineille asioiden tekeminen ja esineiden kanssa asioiden tekeminen tekee leijuvista ehdotuksista todempia ja konkreettisempia.

Materiaalien tuominen ja ”tilpehööripussit” eivät suinkaan ole mikään uusi tai minun keksimäni asia teatterin ja teatteripedagogiikan kentällä. Monet teatteri-ilmaisun ohjaajat ja teatteriohjaajat käyttävät esineitä ja materiaaleja virikkeinä ja lähtölaukauksina toiminnalle. Myös opiskellessani Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa olen huomannut, että olen useammankin kerran eri kurssien yhteydessä tehnyt kollaaseja erilaisista materiaaleista ja esineistä erilaisilla otsikoilla. Kuitenkin aiheesta on alalla kirjoitettu suhteessa toiminnan määrään melko vähän.

2.4. Huumori ja leikki

Leikki ja huumori ovat vuosi vuodelta kiinnostaneet minua enemmän ja huomaan, että itselleni leikkivä, salliva ja huumoria kutsuva työtapa on tärkeä osa taiteellista praktiikkaani. Olen Teatterikorkeakoulussa opiskellessani pyrkinyt tekemään taiteellista sisältöä elämänilosta, ja osana vapaavalintaisia opintojani olen valinnut perehtyä huumorin ja taiteen liitoksiin Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun huumorikurssilla syksyllä 2025. Kurssin opettajina toimivat Asko Sarkola ja Jukka von Boehm, joiden lisäksi erilaisia näkökulmia huumoriin toivat useat vierailevat luennoitsijat.

Vaalimani humoristinen ja leikillinen ote ei tarkoita, ettei taiteessa voisi käsitellä vakavia ja hankaliakin aiheita, vaan sitä, että niitä kohdatessa ilmapiiri olisi kutsuva, turvallinen ja pirskahteleva.

2.4.1. Huumori

Henri Bergson on kirjoittanut 1899 huumoria ja komiikkaa käsittelevässä artikkelisarjassaan (joka sittemmin on julkaistu kirjana, suom. nimi *Nauru*), että nauruun liittyy tietty tunteettomuus ja ”välinpitämättömyys on sen luonnollinen ympäristö.” (Bergson, H, 1899, s. 9). En tiedä onko ihminen lajina kehittynyt sitten vuoden 1899, vai onko Bergsonin huumori vaan ollut kerrassaan niin erilaista kuin minun, että vaikka hänen kanssaan monista asioista olenkin samaa mieltä, eivät minun maailmassani huumori tai nauru ole irrallaan ihmisen muista tunteista. Fysiologisestikin nauru ja itku ovat hirveän lähellä toisiaan ja olen kuullut myös teorian (lähdeviitettä teorialle minulla ei ole antaa, koska en kerta kaikkiaan muista, mistä se on, joten lukijan on syytä suhtautua esitettyyn lauseeseen kriittisesti), ettei ihminen voi valikoida olla kokematta joitakin tunteita, mutta kokea toisia, vaan ihminen kokee joko kaiken tai sitten ei mitään. Minun näkemyksessäni nauru ja huumori liittyvät kiinteästi (usein vilpittömän) ilon ja elämäntäyteisyyden kokemuksiin eikä niissä ole mitään tunteetonta.

Huumori tuntuu 2020-luvulla taidekentässä herkältä aiheelta. Nykyään tunnistamme, että se, mille on ollut tapana nauraa, saattaa pitää sisällään piiloaggressiivisia viestejä ja olla satuttavaa. On myös selvää, että huumori on subjektiivista ja kaikki eivät naura samoille asioille. Taiteilijana ja pedagogina on oltava erittäin tarkka sen suhteen, miten huumoria toiminnassa synnytetään ja millaiset asiat ja ilmiöt ovat huumorin kohteena.

Huumori on kuitenkin itselleni luonteva työskentelyn ja ajattelun tapa ja kuuluu olennaisesti sekä taiteelliseen että pedagogiseen työskentelyyni. Uskon, että huumoria on mahdollista harjoittaa eettisesti ja se voi olla valtava voimavara taiteellisessa työskentelyssä.

Tietoisuus huumorin herkkyyttä vaativasta luonteesta osaltaan vaikutti päätökseeni tutkia juuri materiaalien toimijuutta prosessissa. Materiaalin kanssa toimiminen tarjosi ajatuksissani lähtökohtaisesti mukavan ja turvallisen, pakottamattoman reitin huumorille, sillä valitussa materiaalissa itsessään voi olla jo humoristinen ja leikillinen vire. Ajattelin, että materiaalille nauramisen tai siitä huvittumisen voisi myös mieltää lähtökohtaisesti melko turvalliseksi huumorin muodoksi, sillä materiaalin ominaisuudet ovat konkreettisesti irrallaan sitä käsittelevien henkilöiden ominaisuuksista. Materiaali ei kuitenkaan pakota leikkiin tai vitsailuun, vaan ennemminkin tarjoaa sen mahdollisuutta. Huumorin pedagogisia hyötyjä on myös tutkittu laajalti ja sen on osoitettu hyödyttävän motivaatiota ja oppimista (Ylönen & Hietalahti, 2024, s. 3).

2.4.2. Leikki

Historianfilosofi ja kulttuurihistorioitsija Johan Huizinga kuvaa teoksessaan “Leikkivä ihminen” leikin määritelmän seuraavasti:

Leikki on vapaaehtoista toimintaa tai askarointia, joka suoritetaan määrättyissä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksytyjen, mutta ehdottomasti sitovien sääntöjen mukaan; se on oma tarkoituksensa, ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on “toista”, kuin “tavallinen elämä”. (1938, s. 39)

Huizingan määritelmä on jo lähemmäs 90 vuotta vanha, mutta ainakin minun kokemuksessani määritelmä on edelleen paikkansa pitävä ja toden tuntuinen.

Minulle itselleni taide on aina tuntunut merkityksellisimmältä, kun sen tekemisessä on kyse leikistä. Erityisesti minua puhuttelee ajatus (Huizingaa lainatakseni) ilon tunteesta ja tietoisuudesta jostakin, mikä on “toista”, kuin “tavallinen elämä”. (Huizinga, 1938, s. 39) Teatteria tehdessään, improvisoidessaan tai puuhatessaan jotakin visuaalista näyttämölle, voi uppoutua hetkeksi johonkin taianomaisella tavalla kiinnostavaan. Monille (mutta ei kaikille) lapsille leikkiminen ja uppoutuminen ovat melko luontevia tapahtumia, mutta aikuisille leikkeihin uppoutuminen saattaa usein olla

vieraampaa. Leikkiessämme kuitenkin kohtaamme eri tavalla ja eri asioiden äärellä, kuin yleensä, ja tämän vuoksi leikki olisi mielestäni myös aikuisille tärkeä elämän osa-alue. Se on maasto, jossa kohtaamisesta tulee kehollisempaa ja jonka suojissa on parhaassa tapauksessa mahdollista olla turvallisesti hieman tavallista aukinaisempi ja tulla läsnä olevaksi ihmisenä (tai ihmis-olentona, tai jonain ihan muuna!) sosiaalisen roolin sijaan.

Huizinga on kuvannut leikin kategoriana eräänä ”elämän kaikkein tärkeimmistä henkisistä tekijöistä” (1938, s. 39) Osittain juuri tämän vuoksi leikki ja leikin mahdollistaminen vankilakontekstissa kiehtoi minua.

Leikki on mielestäni jo itsessään taiteellista toimintaa, koska se vie meidät kohtaamaan alueella, jossa voimme kuvitella asioita ja asettua vaikuttamaan ihmisistä, tilasta ja esineistä arkikokemuksesta poikkeavalla tavalla. Minulle onkin hieman vaikeaa erottaa taidetta ja leikkiä toisistaan (eikä niitä oikeastaan kokemukseni mukaan edes tarvitse yrittää erottaa toisistaan, leikki on taidetta ja taide on leikkiä). Toki esittävän taiteen luonteeseen kuuluu, että se on jotakin sellaista valmisteltua tai suunniteltua toimintaa, joka on jaettavissa myös yleisön tai kokijoiden kanssa.

Minulle itselleni prosessissa oli todella merkittävää ja myös koskettavaa se, että prosessin osallistujat leikkivät materiaalien kanssa näkyväksi erilaisia maailmoja ja todellisuuksia ja nämä esiin leikityt maailmat olivat esillä näyttelyssä niin, että katsojilla oli mahdollisuus nähdä niihin sisälle ja osallistua jokaiseen myös materiaalisella tasolla. Avaan tätä lisää luvussa viisi.

Työparini Kerttu puhui ennen prosessin alkua siitä, miten hänelle on tärkeää laajentaa ihmisten kokemusta itsestään vankilataiteessa. Osallistujat myös nostivat useammassa keskustelussa esiin sen, että he toivoisivat muuttavansa jollakin tavalla ihmisten ennakkokäsityksiä vangeista. Minä tietysti teatteripedagogina olen siinä suhteessa etuoikeutettu, että saan usein nähdä ihmisistä kauniita, leikkisiä ja visioivia puolia ja vietän heidän kanssaan aikaa tilanteissa, joissa ollaan lähtökohtaisesti jonkin erityisellä tavalla inhimillisen ja kauniin äärellä. Immersiivisessä näyttelyssä näiden asioiden jakaminen konkreettisella, koettavissa olevalla tavalla, oli todella kiinnostavaa.

2.4.3. Huumori taiteessa ja materiaaleissa

Teatteriohjelman pääsykokeisiin sisältyi tehtävä, jossa tuli esitellä jokin itselleen merkityksellinen taideteos muille hakijoille. Minä esittelin Tiitus Petäjän maalaus *“Koira ja makkara”*. *“Koira ja makkara”* on korona-aikana Reddit-palvelussa levinnyt teos, jossa koira pitää kädessään makkaraa salaperäisesti (tai ehkä surumielisesti?) hymyillen. Teos on minulle merkittävä, koska siinä oleva huumori tuntuu silmäniskulta katsojalle ja kutsulta mukaan pienen vitsin äärelle. Tämä on tietysti vahvasti oma tulkintani teoksesta ja tulkintaan tiivistyy minulle jotain olennaista taiteen, pedagogiikan ja huumorin keskinäisestä suhteesta.

Olen sekä taiteen harrastajana, taiteilijana ja opettajana kiinnittänyt huomiota ilmiöön, jossa taide tuntuu toisinaan olevan jonkin todella korkean ymmärtämisen ja taitojen kynnyksen takana. (Teatteri)kursseille tulevat osallistujat haluavat usein heti tehdä selväksi, että he eivät osaa jotakin, he eivät välttämättä ymmärrä jotakin ja niin edelleen. Itsekin teen tätä osallistuessani kursseille. Kokemus tuskin syntyy tyhjistä: Suomessa ja maailmalla seula siihen, ketkä pääsevät opiskelemaan esimerkiksi ammattitaiteilijoiksi on todella tiukka, opiskelupaikkoja on vähän ja monilla opiskelemaan pääseville on vuosien harrastuneisuustausta. Koen, että meille on myös syntynyt taiteilijoista ja taiteesta erilaisia myyttejä, jotka tekevät taiteesta ja sen vaikutuspiiristä jotain maagista ja joskus tavoittamatonta. Lisäksi taiteelle on ominaista se, että se ei aina aukea katsojalleen tai kokijalleen ja silloinkin, kun se aukeaa, on kyse aina katsojan henkilökohtaisesta tulkinnasta, johon vaikuttaa koko eletty elämä ja kokemukset. Olen itsekin välillä kokenut tällaista taiteen etäisyyttä ja mystisyyttä. *“Koira ja makkara”* on siitä lohdullinen teos, että se ei tunnu etäiseltä ja mystiseltä. Se kuvaa koira ja makkaraa ja sen nimi on kirjaimellisesti *“Koira ja makkara”*. Teoksen huumori tuntuu minulle mystisyyden verhoa purkavalta tekijältä.

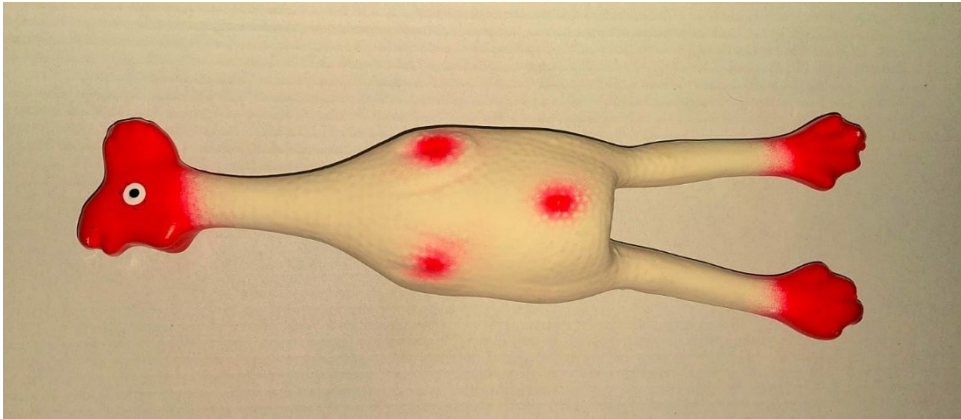
Huumori eri taiteenalojen teoksissa vetoaa omaan taiteelliseen makuuni. Se tuo taiteen lähemmäs ja edes joiltain osin pois verhon takaa. En tarkoita, että mielestäni kaikkien teosten tulisi pyrkiä olemaan hauskoja tai huvittavia ollakseen hyviä tai lähestyttäviä, tällainen vaade olisi suorastaan älytön. Tarkoitan, että huumorissa ja pienessä silmäniskussa on jotain sellaista, jonka koen erityisellä tavalla kutsuvan minut katsojana teoksen maailmaan ja siksi usein myös vaalin sitä tekijänä. Minulle huumori on usein tehnyt teoksista tunnetasolla saavutettavampia.

Huumori teatteripedagogiikassa tuntuu tämän vuoksi myös olennaiselta. Kun puhutaan teatterin opettamisesta, suurin osa oppimisesta tapahtuu tekemisen kautta. Taiteen tekemiseen ja ehkä vielä erityisesti teatterin tekemiseen liittyy ihan erityistä henkilökohtaisuutta ja herkkyyttä, sillä se tapahtuu usein omalla keholla ja äänellä (kaiken lisäksi lähes aina ryhmässä). Olen huomannut, että minulle on tyypillistä yrittää luoda lempeän humoristinen ilmapiiri opetus- ja työskentelytilanteissa. Tähän liittyy varmasti se, että koen ihan henkilökohtaisessakin elämässäni olevani huumori-ihminen ja se on minulle ominaista. Huumori on varmaan tullut mukaan opettamiseeni vähän kuin itsestään, mutta kun tarkastelen asiaa, koen, että se on minulle selkeästi myös pedagoginen työkalu: Uusissa ryhmissä huumorin hetket murtavat jäätä ja purkavat jännitystä ja pitkällä tähtäimellä olen kokenut sen lähentävän ryhmiä ja edistävän työskentelyä ja oppimista. Olen tietoinen siitä, että huumori ja se, mille nauramme, on myös hyvin yksilöllistä eikä kaikilla ihmisillä ole sama suhde huumoriin ja ehdottomasti myös opettamisen viitekehyksessä on olemassa asioita ja tilanteita, joihin huumori ei sovi. Huumorin käyttäminen opettajan asemassa edellyttääkin sosiaalista sensitiivisyyttä ja hyvää tilanteenlukutaitoa. Useissa tilanteissa huumori kuitenkin tekee taiteentekemisestä mielestäni hyvällä tavalla arkisemman ja ”ihmisemmän” tuntuista ja pudottaa taiteen jostain kaukaisuudesta ihmisen tasolle.

Materiaaleilla ja huumorilla on kokemuksessani myös hyvin kiinteä suhde toisiinsa, joka on näyttäytynyt myös opinnäyteprosessissani. Uusmaterialistisessa viitekehyksessä viitataan usein materian toimijuuteen: Materia (tai tässä tapauksessa materiaali ja esineet) ei ole pelkästään jotakin passiivista ja toimintaamme vastaanottavaa, vaan se vaikuttaa vastavuoroisesti meihin. (Bennet, 2020) Opinnäyteprosessissani koin olennaiseksi sen, mitä materiaaleja vein opetustilanteisiin, koska ajattelen, että ne voivat itsessään tarjota tilanteisiin leikkilistä huumoria ja sen ”silmäniskun” tunteen, josta olen tässä luvussa puhunut.

Jos haluan tiivistää ja konkretisoida sitä mitä tarkoitan, on minun puhuttava eräästä materiaalisesta esineestä, jota olen ajatellut (ihan naurettavan) paljon näiden opintojen aikana, sen verran, että se alkaa jo jossain määrin hävettää. Kyseessä on tietysti kumikana. Kumikana uiskenteli ajatuksiini maisteriopinnoissa, kun teimme toistuvaa harjoitetta, jonka aloitti gongin soiminen. Koin gongin tuottaman äänen tekevän omasta strukturoidusta improvisaatiostani hidasta ja enemmän sisälle kääntynyttä (jollaista

harjoitteessa ehkä haettiin) ja pohdin reflektiossa ääneen, millaista ilmaisua lähtisin tuottamaan, mikäli harjoitteen aloittavana äänenä olisi esimerkiksi kumikana. Sanoin tuon asian lähinnä mahdollisimman värikkäänä esimerkkinä, sen kummemmin asiaa pohtimatta, mutta tämän jälkeen aloin ajatella kumikanoja pedagogisena välineenä aktiivisesti ja lopulta kun aihe oli pyörinyt minulla mielessä tarpeeksi kauan, hankin sellaisen käytettäväksi omassa opetuksessa.

Kuva 2: Kumikana.

(Kirjoitushetkellä minulla on kumikana, kumiankanpoikanen, kumikalkkuna sekä yksi kuminen “betoni”-virtahepo, joka röhkii, kun sitä puristaa. Näistä ensimmäisenä taisin hankkia virtahevon.) Koska muutenkin tuon opetustilanteisiin erilaisia materiaaleja ja esineitä, ovat kumieläimet päässeet myös mukaan ja tilaan tullessaan ne harvoin jättävät ketään kylmäksi. En muista yhtäkään kertaa, jolloin olisin tuonut ne mukani ja edes joku ryhmäläinen ei olisi puristanut kanaa tai virtahepoa kuullakseen siitä tulevan äänen. Yleensä tämä ääni synnyttää muussa ryhmässä reaktion, useimmiten naurua. Kumilinnut ja -virtahepo kutsuvat ihmisiä voimakkaasti vuorovaikutukseen itsensä kanssa. Kumiset, ääntelevät eläinhahmot ovat luonteeltaan myös hyvin “silmää iskeviä”, niihin on vaikea suhtautua mitenkään erityisen vakavasti. Minun kokemuksessani niiden tuominen opetustilanteeseen on erinomainen tapa rikkoa jähmeyttä ja jännitystä. On oikeastaan toissijaista, valitaanko niitä lopulta käyttää harjoitteissa, jo niiden läsnäololla on positiivinen vaikutus.

Tähän kumieläinten positiiviseen, aktivoivaan, kutsuvaan ja silmää iskevään vaikutukseen tiivistyy mielestäni materiaalien ja esineiden huumorin potentiaali: Pelkkä esineen läsnäolo on jo itsessään merkityksellistä. Lisäksi, kuten olen jo todennutkin, materiaalit ja esineet tuntuvat melko turvalliselta alustalta huumorille, ne kun ovat

konkreettisesti irti ihmisestä ja niille nauramisessa on tämän vuoksi jotain melko vaarattoman tuntuista.

2.5. Vankila toimintaympäristönä

Koska työskentely sijoittui vankilaan, avaan vankilaa myös toimintaympäristönä. Vankilaympäristössä leikin ja huumorin tutkiminen tuntui minusta kiinnostavalta, mutta pohdin suunnitteluvaiheessa jonkin verran myös työn eettistä näkökulmaa: Onko vankilassa soveliaista tutkia huumoria ja leikkiä? Toisaalta onko oikein rajata hyvin marginaalisessa asemassa oleva ihmisryhmä taiteellisen tutkimuksen ja leikin ja huumorin ulkopuolelle? Taide, leikki ja huumori kuitenkin ovat melko perustavanlaatuisia ihmisyyden palikoita, joten miksi niitä ei voisi tutkia vankilassa?

Rikosseuraamuslaitos on määritellyt arvoikseen *oikeudenmukaisuuden, turvallisuuden, uskon ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä ihmisarvon kunnioittamisen*. Se on määritellyt, että näihin arvoihin sitoutuminen merkitsee ”perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista, tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti, ja keskenään tasavertaisesti, kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamista” sekä ”täytäntöönpanon toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään.” (Rikosseuraamuslaitoksen verkkosivu: Arvot ja strategiat, viitattu 19.04.2026) Tämän valossa taiteen tutkiminen vankilassa ja taiteellisen toiminnan mahdollistaminen vankilassa tuntui minusta Rikosseuraamuslaitoksen arvojen mukaiselta toiminnalta.

Rikosseuraamuslaitoksen selvityksessä naisvankityöstä vuodelta 2020 todetaan myös seuraavasti: ”Ei ollut vankilaa, naisosastoa, missä ei olisi selvityskäynnillä naisvangeilta tullut pyyntö lisätä toimintoja ja ohjausta. Kun tarkastellaan naisvankien vaikeita elämäntaustoja ja mielenterveyspulmien yleisyyttä, on hyvin selvää, että asettuminen vuorovaikutussuhteisiin muiden ihmisten kanssa, voi olla hankalaa.” (Tammi-Moilanen, 2020, s. 91–92). Esitystaiteellinen työskentely voi kokemukseni mukaan parhaimmillaan tarjota positiivisen ja rikkaan kokemuksen yhdessä toimimisesta, joten suhteessa selvityksessä ilmenneisiin tarpeisiin, taiteellinen toiminta naisvankityön kontekstissa on hyvin perusteltua.

Vankilaympäristö on mainittu myös taiteen saavutettavuutta tutkineen ArtsEqual-hankkeen raportissa: *ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana*. Raportin mukaan suomalaisessa taidekentässä on laajasti kehitettävää erilaisissa laitoksissa (kuten sairaalat ja vankilat) asuvien yksilöiden aseman osalta koskien taiteen kokemisen ja tekemisen mahdollisuuksia. Raportissa myös todetaan, että Rikosseuraamuslaitoksen arvoista huolimatta, on vankien mahdollisuus osallistua taiteisiin sattumanvaraista. (Ilmola-Sheppard, Rautiainen, Westerlund, Lehikoinen, Karttunen, Juntunen, Anttila, 2021, s. 50–55)

Halusin tutkia materiaalistien valintojen mahdollistamaa leikkiä ja huumoria erityisesti naisvankityön kontekstissa, koska mielestäni on arvokasta tehdä pedagogista ja taiteellista tutkimusta sellaisen erityisryhmän kanssa, jonka parissa taiteellista ja pedagogista tutkimusta tehdään erittäin vähän. On selvää, että inklusiivisempi teatteritaiteen opetus toteutuu vain siten, että alan tutkimusta toteutetaan mahdollisimman monipuolisesti erilaisissa ympäristöissä ja tämä oli yksi perusteeni juuri naisvankilassa työskentelylle.

Vankila ei ollut minulle entuudestaan tuttu ympäristö, enkä ollut koskaan työskennellyt vankilassa, mutta mieleeni oli jäänyt teatteri-ilmaisun ohjaajan opinnoistani Hannele Martikaisen luento Metropolia Ammattikorkeakoulun Studia Generalia-luentosarjasta, jossa hän kävi esittelemässä Taittuu Ry:n vankilataidetoimintaa. Metropolia-issa koin ammatillisen kriisin ja pohdin kovasti sitä, mitä hyötyä teatterista on ja mihin sitä tarvitaan. Vankila tuntui luennon perusteelta paikalta, jossa teatterilla todella oli merkitystä. Omat käsitykseni teatterin merkityksellisyydestä ovat sittemmin rikastuneet iän, kokemuksen ja erilaisten perspektiivien myötä, mutta käsitys siitä, että vankilaympäristössä teatterilla todella on väliä, jäi ajatuksiini. Kun kuulin, että Kerttu oli menossa tekemään opinnäytetyötään vankilaan, ajattelin, että nyt minulla olisi tilaisuus kokeilla taiteellispedagogista työskentelyä vankilaympäristössä jonkun sellaisen kanssa, jolla itsellään on jo pitkä kokemus siellä työskentelemisestä. Vankilaympäristössä jo aiemmin toimineen ohjaajan kanssa työskentely vaikutti turvalliselta ja eettisesti harkitulta tavalta kokeilla opettamista kyseisessä ympäristössä. Olen jälkikäteen iloinen, että lähdin tutkimaan juuri tätä aihetta juuri tässä toimintaympäristössä.

Vankila oli materiaalisuuden näkökulmasta kiinnostava ympäristö, koska sen materiaalinen todellisuus on tietynlainen. Se on rajattu ja valvottu ympäristö, jossa valta ja sosiaaliset roolit näkyvät esimerkiksi vartijoiden ja työntekijöiden työasuissa ja lukoilla rajatuissa tiloissa.

Eräänä päivänä minulla oli harjoituksissa päällä sähkönsininen toppaliivi, joka alkoi kuitenkin päivän mittaan muistuttaa minua ympäristön työntekijöiden liiveistä (vaikka ne olivat ulkoasultaan hyvin erilaisia, eikä näitä vaatteita siis varsinaisesti voisi sekoittaa toisiinsa). Minun oli pakko riisua liivi, koska sen päällä pitäminen alkoi häiritä minua itseäni. Ymmärrän, että univormut ja työvaatteet ovat järjestyksen kannalta vankilan työntekijöillä tarkoituksenmukaiset, mutta huomasin, että minulle teatteripedagogina olikin yllättävän merkittävää olla vaatetuksen tasolla ei-institutionaalisisessa roolissa.

Vankilan materiaalisuudesta on myös sanottava, että Vanajan vankila sijaitsee maaseudulla, siellä on esillä taidetta ja käyttämässämme tiloissa oli esillä esimerkiksi lastenkirjoja ja keinuhevonen (koska vankiloissa esimerkiksi myös vierailee lapsia) ja osalla työntekijöistä oli joskus esimerkiksi sovittuja yhteisiä pukeutumistyyylejä. Kyseinen vankila ei siis materiaalisuutensa puolesta ollut mitenkään absoluuttisen institutionaalisen tuntuinen, vaikka nämä asiat siellä olivatkin vahvemmin materiaalisesti läsnä, kuin jossain toisessa ympäristössä. Kuitenkin, kun esimerkiksi toimme vankilalle sovitettavaksi esiintymisasuja, ne herättivät hilpeitä ja ihastelevia reaktioita henkilökunnassa. Prosessin alkuvaiheessa vartijat myös kävivät läpi tuomamme materiaalit. Siinä, kun virka-asussa oleva ihminen tutkii pusseja, joiden sisällä on kimaltavia kangastilkkuja, kumikanoja tai pieniä muovidinosauruksia, on jotain materiaalisesti niin ristiriitaista, että minulle nuo tilanteet näyttäytyivät jo itsessään absurdin humoristisina ja toisinaan tämä huvituksen tunne oli myös vartijoiden kanssa jaetun tuntuinen kokemus. (Ja kyllä ainakin kerran vartijakin puristi yhtä kumieläimistä! Ehkä turvallisuus- ja tarkistusyistä, tai sitten esineen aktivoiva materiaalisuus vaikutti tilanteeseen, tätä voin vain arvailla.)

3. Prosessin kuvaus – ajalliset ja toiminnalliset raamit

Tässä luvussa kuvailen, miten prosessi sai alkunsa, millaista suunnittelua ja esivalmistelua siihen liittyi ja miten prosessi eteni ajallisesti. Kerron ryhmän muodostumisesta ja kuvailen, millainen harjoitustemme rakenne pääsääntöisesti oli.

3.1. Esivalmistelut

Vuosikurssilaiseni Kerttu Pyy oli ehdottanut alustavasti tekevänsä opetusharjoittelunsa Vanajan avovankilassa jo syyskuussa 2024. Koska vankila taidepedagogisen prosessin ympäristönä kiinnosti myös minua, tiedusteli Kerttu vankilalta mahdollisuutta tähän helmikuussa 2025 ilmoittaen, että myös minä tulisin mieluusti prosessiin mukaan. Kerttu oli hakenut apurahaa prosessiin yhdessä tanssitaiteilija Maria Mäkelän kanssa, joka oli myös läsnä pedagogina ja kehollisuuden sekä liikkeen ohjaajana että koreografina. Maria työskenteli prosessissa Niilo Helanderin säätiöltä saamallaan apurahalla.

Minun osaltani prosessi lähti käyntiin kunnolla syksyllä 2025, kun kirjoitin tutkimussuunnitelman pyytääkseni tutkimuslupaa rikosseuraamuslaitokselta ja luvan saatuaani ilmoitin tietoni suojelupoliisin turvallisuusselvitystä varten.

Turvallisuusselvitys, johon kuuluu henkilön taustojen tarkistus, vaaditaan vankilassa työskentelemistä varten. Oma huumorintajuni oli tässä kohtaa hieman koetuksella, kun turvallisuusselvitystä varten minun tuli ilmoittaa kaikki työpaikkani viimeisen kymmenen vuoden ajalta mahdollisimman tarkasti. (Jokainen taidealalla freelancerina työskennellyt tietää, että työ on usein aikamoista silppua ja siinä sitten mietiskelin, että: “Minäs vuonna minä nyt esitinkään Espoon kaupunkitapahtumilla kissaa pari päivää ja oliko työnantajani Espoon kaupunki vai ehkä mahdollisesti vuokratyöfirma vai oliko peräti niin, että se oli joinain päivinä kaupunki ja joinain vuokratyöfirma.”)

Taustojen selvitys kesti muutaman kuukauden ja sen aikana etsimme Kertun kanssa erilaisia fyysisiä materiaaleja toimintaan ja kävimme keskusteluja sisällöstä. Kuvaan luvussa neljä tarkemmin, mistä hankimme käyttämämme materiaalit ja millaisilla perusteilla valitsimme ne.

3.2. Intensiivinen työskentelyjakso vankilalla ja Teatterikorkeakoululla

Ensimmäisen kerran pääsimme vierailemaan Vanajan avovankilassa 26. tammikuuta 2026 infotilaisuuden merkeissä. Infotilaisuuteen saapui alle kymmenen henkilöä, joten mitään erityisen suurta mielenkiintoa prosessi ei alustavasti herättänyt. Kävi myös ilmi, että osa vangeista kävi töissä, joissa käyminen oli taloudellisesti kannattavampaa, kuin vankilassa järjestettävään toimintaan osallistuminen. Infotilaisuudessa olimme kaikki kolme prosessin ohjaajaa läsnä ja kerroimme, että toteuttaisimme yhdessä prosessin osallistujien kanssa immersiiivisen näyttelyn Teatterikorkeakoulun tiloihin. Minä ja Kerttu avasimme infotilaisuudessa tutkimusaiheitamme ja Maria omaa rooliaan työskentelyssä. Olimme tulostaneet kuvia erilaisista immersiiivisistä teoksista, esimerkiksi Leena Lumilammen Purkutaide-projektin ihmemaa X-näyttelyn ”*Autistin pesä*”-teoksesta (2024), Kenneth Rasmussenin virkatuista, suurikokoisista veistoksista ja asuntoautoon rakennetusta ”*Sopeutumisstrategioita 2.0*”-teoksesta (2024), jonka toteutin itse yhdessä Ines Kakkosen kanssa.

Ensimmäisen orientoivan harjoituksen pidimme 3. helmikuuta ja silloin vielä jännitimme, tulisiko prosessiin ollenkaan osallistujia. Paikalle ilmestyi kaksi toiminnasta kiinnostunutta henkilöä, joten päätimme käynnistää prosessin, mutta pitää sen vielä avoimena, jotta saisimme mahdollisesti lisää osallistujia prosessin edetessä.

Prosessi eteni niin, että kävimme vankilalla kahdesti viikossa 25.3.2026 asti, teimme pääsääntöisesti yhden kolmen tunnin mittaisen harjoituksen ja yhden viiden tunnin mittaisen harjoituksen viikossa. Helmikuun loppupuolella toimintaan tuli mukaan kaksi osallistujaa lisää, joista toinen kuitenkin myös lähti prosessista jo maaliskuun puolivälissä vapautumisensa vuoksi. Tämä oli kuitenkin tiedossa jo hänen prosessiin mukaan liittymisestään alkaen.

Osallistujat tulivat Teatterikorkeakoululle kasaamaan näyttelyä ja harjoittelemaan siinä esiintymistä 27.3.2026 Näyttelyä esitettiin 30.3.2026 ja 1.4.2026. Lopullisessa kokonaisuudessa oli mukana 3 osallistujaa teoksineen, sekä jo vapautuneen osallistujan teos, jonka esitimme ryhmänä yhteisesti. Purimme prosessia yhteisesti vankilalla 13.4.2026.

3.3. Harjoitusten perusrakenne

Harjoitustemme perusrakenne oli pääsääntöisesti joka kerta sama. Poikkesimme rakenteesta, kun harjoituksissa nousi esille jokin tärkeä keskustelu, jota emme halunneet keskeyttää ja kun meidän oli priorisoitava käytännön asioita, kuten julkisen liikenteen aikataulujen selvittämistä. Tällöinkin pyrimme siihen, että harjoituksessa toistuivat tietyt perusasiat. Toistuvalla kaavalla pyrimme luomaan toimintaan ennakoitavuutta ja sitä kautta turvallisuutta. Myös, koska taiteen tekemisessä ollaan usein jonkin vasta hahmottuvan ja ei-konkreettisen äärellä, konkreettiset ja toistuvat harjoituspäivät maadoittivat ainakin minua ohjaajana.

1. Kahvi ja kortit: Aloitimme jokaisen harjoituksen kahvilla / teellä, jonka keitimme vankilassa. Joinain päivinä toimimme mukana jotakin erityistä, kuten pullaa, karamelleja tai keksejä. Toisinaan toimimme myös jonkun spesiaalisen kahvimaidon, jossa oli mukana kardemumman maku. En jostain syystä prosessin aikana ajatellut kahvia ja sen kylkiäisinä materiaalisina, mutta näin jälkikäteen ajateltuna ne ovat mitä suurimmissa määrin hyvin aistittavia materiaaleja, joihin liittyy niiden hyvin ruumiillinen sisäistäminen. Kahvin tuoksu, kahvin- ja vedenkeitinten ääni ja kaiken sisäisesti nautittavan maku ovat aloittaneet jokaisen harjoituksen. Mikä ihana, materiaallinen, moniaistinen ja ruumiillinen tapa virittyä!
Kahvittelun lomassa kuvasimme jokainen (ohjaajat ja osallistujat) vuorollamme, millaisella ololla tulemme kyseiseen harjoitukseen. Tämä tehtiin valitsemalla yksi tai useampi kortti pöydälle kunakin päivänä levitetystä korttivalikoimasta. Kerron korteista enemmän luvussa neljä.
2. Fyysinen harjoite: Pyrimme jokaisessa harjoituksessa tekemään myös jonkinlaisen kehollisen lämmittelyn. Näitä ohjasivat enimmäkseen Kerttu ja Maria ja osallistuimme myös itse harjoitteisiin, eli tein harjoitteita muun ryhmän mukana. Olimme ilmaisseet osallistujille, että fyysisen harjoitteen saattoi tehdä omalle keholle sopivalla tavalla ja sen sai myös tehdä muita seuraten. Harjoitteissa pyrittiin asettumaan kuuntelemaan ja aistimaan omaa kehoa ja mahdollisesti tilaa ja muita osallistujia. Harjoitteissa tehtiin usein lempeää liikettä ja venyttelyä ja usein jokainen sai myös vuorollaan ehdottaa

jotakin liikettä tai venyttelyä. Olen itse kokenut tässä ja muissa ohjaamissani ryhmissä, että fyysinen harjoite saattaa toimia hyvänä siirtymänä istumisen ja kävelemisen arkitodellisuudesta toisenlaisen olemisen ja havaitsemisen äärelle.

3. Luovat harjoitteet ja leikit (tässä toiminnassa oli lähes aina mukana materiaalit): Teimme joka kerta myös jonkin luovan harjoitteen tai sarjan luovia harjoitteita. Työskentelyn alkuvaiheissa teimme sommitelmia materiaaleista, teimme luovan kirjoittamisen harjoituksia, yhdistelimme materiaaleja ja tekstejä ja loimme erilaisia äänimaisemia materiaaleja hyödyntäen. Intensiivisen työskentelyn myöhemmissä vaiheissa käytimme tätä kahvin ja lämmittelyn jälkeistä aikaa toiminnalliseen keskusteluun teoksen nimestä ja teemasta sekä esiintymisen harjoitteluun tai oman teoksen hiomiseen. Tässä esimerkkitehtävänanto työskentelyn alkuvaiheista:

Valitse muutama sinua tänään kutsuva materiaali ja tee sommitelma, jonka aihe on ”minä ja maisema”. Kun nämä on käyty läpi ryhmänä, lisätään teokseen ”väläytysteksti” ja teosta muokataan hieman. Tekstit ovat sattumanvaraisia tulostettuja lainauksia Kertun kirjoista. Käydään nyt muuttuneet teokset läpi.

Kuva 3: Väläytysteksteillä nyrjäytettyjä maisemakollaaseja. Vas. kuvan tekstit: "Olin osa kokonaisuutta." ja "Kerron tarinan sitkeydestä ja kärsivällisyydestä." Oik. kuvan teksti: "Kuori sipulit ja perunat."

4. Materiaalien valitsemisesta

Tässä luvussa kuvaan, mitä materiaaleja otimme mukaan toimintaan ja millä perusteilla. Kuvailen materiaalien hankintaa ja itse materiaaleja huolellisella tarkkuudella, koska materiaalit, materiaalien valinta ja niiden taiteellinen prosessi ovat työni keskiössä.

Kuva 4: Kerttu (vas.) ja minä (oik.) valitsemassa kankaita Teatterikorkeakoulun puvuston pyykkihuoneessa. (Oik. puolimmaisena kuvan ottanut Kerttu Pyy.)

Materiaalien valinnasta olin ajatellut jo suunnitteluvaiheessa, että tahtoisin niiden olevan pääsääntöisesti kierrätysmateriaaleja lukuun ottamatta muutamaa poikkeusta. Kotoa tuomani esineet ovat sikäli pitkän elinkaaren esineitä, että käytän niitä toistuvasti eri ryhmissä ja niiden aktiivinen käyttö ei pääty tähän prosessiin, vaan ne tulevat jatkossakin olemaan mukana eri ympäristöissä. Myös prosessia varten erikseen (koulutusohjelman varoilla) hankitut esineet ja materiaalit, jotka jäävät yli, jäävät Teatterikorkeakouluun, pedagogiikan laitoksen varastoon. Tietysti ei-lainatut materiaalit, jotka ovat päätyneet teoksien osaksi jäivät prosessin osallistujille (ja ohjaajat saivat myös joitakin taideteoksia osallistujilta purussa lahjaksi) ja lainatut materiaalit palautettiin koteihinsa (esimerkiksi Teatterikorkeakoulun tarpeistoon).

Teimme materiaalien valintaa yhdessä Kertun kanssa ja se perustui lähtökohtaisesti intuitiiviseen tutkimiseen ja valintaan: Puhuimme ääneen siitä, mitkä materiaalit itseämme viehättivät, mikä tuntui kutsuvalta ja mitkä materiaalit herättivät positiivisia tunteita. Puhuimme myös paljon “ei-kutsuvista” materiaaleista, kuten ”ripulinvärisestä” ruskeasta kankaasta, jota löytyi puvuston poistomateriaaleista. Oikeastaan ”ripulinvärisiä” kankaita tuli vastaan useampia ja niitä lähtökohtaisesti emme ottaneet mukaamme. Emme tehneet etukäteen listaa siitä, mitä etsimme, vaikkakin tietysti jotain toivomistaan materiaaleista oli pitänyt nimetä jo opinnäytteen suunnitteluvaiheessa.

4.1.1. Kierrätyskeskus

Opinnäyteprosessin alussa teimme Kertun kanssa retken Kaisaniemen kierrätyskeskukseen, erityisesti sen askartelu- ja ilmaisosastoille. Ajatuksissani oli hämäästi tylliä ja kimaltavia kankaita (koska kokemukseni mukaan juuri näitä usein Kierrätyskeskuksesta löytyy), mutta olin kiinnostunut katsomaan, mitä tulimme retkellämme löytämään. Muistan, että Metropolia Ammattikorkeakoulussa opettajani Marjaana Castren puhui siitä, että ohjaaja voi mennä kirjastoon tekemään intuitiivista harhailua ja katsomaan, mihin silmät osuvat. Kierrätyskeskusretkellä koitin noudattaa tätä samaa ajatusta.

Valitsimme Kertun kanssa myös joitakin asioita, jotka eivät välttämättä olleet meistä niin kauniita tai kiinnostavia, mutta jotka ehkä voisivat puhutella ryhmäläisiä. Pyrimme siis vaalimaan jonkinlaista moninaisuutta materiaaleissa. On myös huomioitava, että meillä ei myöskään Kertun kanssa ollut keskenämme täysin identtinen maku materiaalien suhteen ja osaltaan tämäkin lisäsi valittujen materiaalien moninaisuutta. Tässä näyttäytyy ehkä jotain taiteilijan ja pedagogin roolien hienovaraisesta erilaisuudesta suunnitteluprosessissa: Taiteilijan roolissa valmistelen asioita lähtökohtaisesti omista kiinnostuksen kohteistani käsin, kun taas pedagogina yritän löytää kaikille ryhmään tuleville jotain, mihin tarttua ja jotain, mikä puhuttelee. Toisaalta kävin myös pääni sisällä puhelua siitä, että voisinko valita kuitenkin vain materiaalia, josta olisin lähtökohtaisesti kiinnostunut itsekkin. Kuitenkin monipuolisten tarttumapintojen valitseminen tuntui eettiseltä ja tulevien osallistujien mahdollisen moninaisuuden etukäteen huomioivalta. Vankila toimintaympäristönä korosti valintaa,

koska toimintaympäristössä, jossa ihmiset ovat vapaita liikkumaan arjessaan, osallistujien on mahdollista hankkia viime kädessä itse materiaaleja, jotka heitä puhuttelevat. Vankilassa tämä ei välttämättä olisi täysin mahdotonta (ainakin avovankilaympäristössä vangit pääsevät käymään kaupassa ja vangeilla on toisinaan myös lomina), mutta haastavampaa. Lisäksi tuntui eettiseltä, että kaikki tarvittava materiaali olisi Teatterikorkeakoulun / meidän tarjoamaamme, eikä osallistujien tarvitsisi panostaa siihen taloudellisesti.

Valitsimme mukaamme erilaisia villalankoja, jotka valikoituivat värin ja pinnan perusteella. Halusimme omissa silmissämme kauniin värisiä lankoja ja mukaan tarttui myös yksi ei-kauniin värinen, ruskeanpunertava, kimmeltävä lanka, joka näytti koostuvan useasta erilaisesta langasta. Tämä lanka valikoitui mukaan sen tekstuurin ja ”outouden” vuoksi. Valitsimme hama-helmiä, jotka olivat kirkkaan pinkkejä ja oransseja (seassa oli myös muita värejä) ja niissä oli hyvin 90-luvun Barbie-estetiikkaan viittaava neon-värimaailma. Valitsimme mukaamme myös simpukankuoria niiden sileän pinnan vuoksi, silkkipaperia ja kreppipaperia ja valikoiman postikortteja. Postikorttien valinnassa huumori tuntui olevan yksi kantavista teemoista, kierrätyskeskuksen postikorttivalikoimasta kun sattui löytymään hulvattomia 90-luvun / 2000-luvun huumorikortteja, joissa oli piirroksia eläimistä ja naiiveja ja ehkä hieman korneja hassuttelekstejä. Korteissa myös värimaailmat sekä jokin ”outous” tai kornius puhuttelivat minua. Valitsimme mukaan vihreävalkoista ruudullista kangasta, jossa oli jonkinlainen 90-luvun mummolan fiilis. Ilmaisosastolta mukaan tarttui erilaisia verhoja ja sininen kiiltäväkankainen tyynyliina ja sininen, osin silkintuntuinen paita.

Kierrätyskeskuksessa juttelimme vielä materiaaleihin liittyen ajatuksista merenalaisiin teemoihin liittyen, mutta ne eivät olleet mikään valintoja määrittävä tekijä.

4.1.2. Kotoa löytynyt materiaali

Kotoa otin mukaani tietysti röhkivän virtahevon, jonka ostin kirpputorilta Lahdesta eurolla kesällä 2025, Motonetistä kesällä 2025 ostamani kumikanan ja pienen kumikalkkunan, jonka sain lahjaksi maisteriohjelman vuosikurssilaiseltani, Milla Riskulta (tai Millan sanojen mukaan hänen mäyräkoiraltaan, Zorbakselta). Prosessin edetessä löysin joukkoon vielä ankanpoikasen mallisen, keltaisen kumiankan, joka puristaessa kuulosti flunssaiselta. Näitä materiaaleja yhdistää se, että niillä on

eläinhahmo, ne tuottavat ääntä ja minun kokemuksessani kutsuvat koskettamaan ja kokeilemaan, millainen ääni niistä syntyy. Sosiaalisessa mediassa ovat myös 2020-luvun puolella trendanneet videot, joissa tällaisia kumieläimiä käytetään erilaisina instrumentteina. Olen itse kokenut tämän erittäin kiinnostavaksi (ja hauskaksi) ilmiöksi ja käyttänyt kumieläimiä opetusvälineinä ja taiteellisten demojen lähtökohtina työssäni viimeisen vuoden aikana.

Kuva 5: Kumieläimet yhteissommitelmassa harjoituksissa (yksityiskohtia tilaan rakennetusta sommitelmasta).

Kotoani olen ottanut mukaan myös pieniä leluhahmoja, joita olen säilyttänyt töitä varten. Mukaan pääsivät myös pastellinväriset piipunrassit muokattuna pieniksi ihmishahmoiksi, sydämen muotoinen muovirasia, jossa on ollut muovailumassoja, useampia shampoo- ja suihkugeelipullojen korkkeja, pieni lasipurkki, jossa on sisällä foliopalloja, useampia rytmimunia, rytmikapula, tyhjä muovipullo, erilaisten paperirullien kartonkihylsyjä, rapisevaa pakkauspaperia, foliota ja hajonneesta housuhenkarista peräisin oleva klipsu. Söin prosessin aikana myös useamman suklaamunan, joiden sisältä poimin pieniä rannekoruihin tarkoitettuja muovihahmoja vankilaan. Iloisena sattumana huomasin eräänä aamuna vartijalla tällaisen samanlaisen (mutta eri värisen) muovihahmorannekorun ja kävimme siitä pienen keskustelun. Näyttelyn rakentuessa tarvitsimme myös melko paljon siimaa ja toin myös siimaa

kotoani. Sama siimakela on palvellut minua jo vuodesta 2017, kun ostin sen Circon residenssijaksolle Taiteilija yhteisön vahvistajana-prosessiin. Tuosta kelasta on riittänyt siimaa useampaan taideteokseen ja syntymäpäiväjuhlahakoristeisiin. Tämä tuntuu merkitykselliseltä mainita, koska tuo lähes kymmenen vuotta palvellut kela viimein purkautui loppuun, kun ripustimme teosten osia Teatterikorkeakoulun kattoon. Ostin siimakelan, kun olin juuri valmistunut Teatteri-ilmaisun ohjaajaksi ja se palveli viimeisen kerran, kun tein viimeistä työtäni vielä ilman korkeampaa tutkintoani.

Näennäisesti kotoa tarttui mukaan siis sattumanvaraisia esineitä, mutta kuitenkin valittuja. Näissä esineissä ajattelen muotoja, monitulkintaisuutta, sitä millaisia ääniä niistä saa esille sekä väriä.

Kerttu toi mukanaan pieniä muovieläimiä ja dinosauruksia, sinistä lahjanarua, pehmeitä narskuvia tupsupalloja ja aistikortit, jotka hän oli laatinut internetistä löytämistään kuvista. Aistikorteissa oli esimerkiksi kuvia ruuista, syötävistä asioista, kiinnostavista pinnoista, kuten tyllillä täytetystä huoneesta ja kakun kerroksista. Kerttu kuvasi, että hän pyrki siihen, että kaikissa korteissa olisi visuaalisuuden lisäksi jokin tuntuma. (esimerkiksi kuva esitti jotain sellaista, joka yhdistyisi muuhunkin, kuin visuaaliseen aistimukseen kuten makuun, tuntuun tai tuoksuun). Asettelimme aistikortteja kierrätyskeskuskorttien sekaan harjoituksissa.

Maria toi mukanaan usein erilaisia palloja, joilla hieroimme jalkapohjiamme fyysisten harjoitteiden yhteydessä. Itselleni valikoitui usein sama pallo jalkojen alle.

4.1.3. Teatterikorkeakoulun puvusto

Lähestyin prosessin alussa Teatterikorkeakoulun puvustoa toiveinani löytää esimerkiksi langanpätkiä tai kangaspaloja. Puvustosta kuitenkin iloiseksi yllätykseksemme vastattiin, että heillä on useampia jätessäkillisiä kierrätykseen menossa olevaa materiaalia ja saamme vapaasti tulla hakemaan sieltä niin paljon, kuin haluamme, sillä ehdolla, että emme tuo mitään takaisin. Istuimme Kertun kanssa useamman tunnin puvuston pyykkihuoneen lattialla ja lajittelimme kankaita ja vaatekappaleita sellaisiin, joita:

1. emme missään nimessä halua (esim. jo aiemmin mainitut ruskeat, “ripulinväriset” kankaat tai sellaiset kankaat, joissa oli inhottava kosketustuntuma)

2. jotka ehdottomasti haluamme (esim. kimaltavat ja kauniin väriset kankaat, jotka tuntuivat mukavalta tai kiinnostavalta ja vaatteet, joissa oli jotain miellyttävää tai kiinnostavaa / outoa, tupsut).

ja

3. jotka voisivat puhutella jotakuta (esim. farkkukangas)

Osa materiaaleista ei herättänyt meissä mitään erityisiä tunteita suuntaan tai toiseen. Suurimman osan näistä materiaaleista jätimme suosiolla pois valinnoistamme.

Puvustosta myös lainasimme esiintyjille anonyymiteetin mahdollistavat ja näyttelyn maailmoihin sopivat esiintymisasut sekä runsain mitoin erilaisia höyhenpuuhkia yhteisesti toteutettuun näyttelyteokseen. Puvustusvaiheessa esiintyjät olivat jo visioineet näyttelyn eri osioita vahvasti ja teimme tarjouksia puvuista esiintyjien luomiin maailmoihin pohjaten. Joitakin pukuja veimme vankilalle sovitettaviksi. Harjoituksissa Teatterikorkeakoululla teimme myös osallistujien kanssa vierailun puvustoon. Ajattelen, että tämä vierailu tuntui merkitykselliseltä, sillä onhan Teatterikorkeakoulun puvusto jo kokemuksena materiaalisesti elämyksellinen ja (minusta itsestäni) jopa hullaannuttava. Purun yhteydessä yksi osallistujista mainitsi vielä erikseen puvustovierailun hienona kokemuksena ja pyysi välittämään kiitokset puvuston henkilökunnalle. Osa osallistujista myös löysi puvustovierailun yhteydessä viimeiset silaukset esiintymisasuihinsa.

4.1.4. Teatterikorkeakoulun tarpeisto, näyttämö, lavastus ja valo

Olin alun perin suunnitellut, että näyttelyn materiaaleina toimisivat vain materiaalit, jotka mukaanamme toimme. Osallistujille alkoi kuitenkin prosessin edetessä syntyä hyvin tarkkoja visioita siitä, millaisia osioita he näyttelyyn toivoisivat, jolloin myös materiaaliset tarpeet kasvoivat. Tuomamme materiaalit alkoivat siis kutsua seurakseen lisää materiaaleja. Tarpeistosta haimme lainaan taskulamppuja, aurinkolaseja, naamion, kankaita ja kausivaloja. Näyttämöltä saimme (lisää) kankaita, tuoleja ja pörröisen maton. Lavastuspuolelta saimme lainaksi tukevat A-mallin tikapuut. Esitykselliseen osuuteen (näyttelyyn) lainasimme myös pedagogiikan laitoksen valokalustoa sekä työmaavalaisimia, valokalvoja ja savukonetta valosuunnittelun puolelta. Nämä lainattiin

immersion syventämiseksi. Koska keskiöön nousi erilaisten maailmojen luominen ja niissä esiintyminen / kokeminen, tuntui kokemuksen syventäminen valoilla ja savulla perustellulta ja tarpeelliselta.

4.1.5. Toivotut ja osallistujien pyytämät sekä itse tuomat materiaalit

Prosessin aikana osallistujilta tuli myös toiveita materiaaleihin liittyen. Yksi toiveista oli akryylimaalit ja niillä maalaaminen, jota pohdimme Kertun kanssa pitkään. Toiminta oli kuitenkin lähtökohtaisesti esittävää taidetta (joskin materiaalien kanssa toimiminen lähtökohtana jo häivyttää tätä asetelmaa ja olimme alusta asti avoimia monitaiteisuudelle). Kuitenkin prosessi lähti etenemään muihin suuntiin, ja akryylimaalit jäivät luontaisesti ulos prosessista.

Yksi osallistuja ilmaisi vahvasti jo prosessiin liittyessään haluavansa valmistaa unisiepparin. Koska unisieppariin esineenä liittyy kolonialismiin ja kulttuuriseen omimiseen kohdentuvia kulttuurisensitiivisiä kysymyksiä, ehdotimme, että osallistuja pohtisi esinettä siihen mennessä prosessiin muodostuneiden teemojen (kuten levon, lumon ja vallankumouksellisuuden) kautta. Käymiemme keskustelujen ja neuvottelujen jälkeen sovimme, että muoto voisi olla unisiepparista inspiroitunut ja tämän voisi myös teoksen yhteydessä avata. Unisiepparin historia ja suhde aiheeseen avattiin teoksen esittelyn yhteydessä. Osallistuja sanoitti myös ajatuksiaan siitä, että halu tehdä juuri unisieppari syntyi kunnioituksesta alkuperäiskansoja kohtaan ja samaistumisesta äiti maata kunnioittavaan maailmankatsomukseen, joka tässä ajassa on omalla tavallaan radikaali ja vallankumouksellinen katsomus. Toimme osallistujalle puisen renkaan esinettä varten.

Toimme myös pyynnöstä kitaran kieliä, tamponeita (pilviksi, niissä on yllättävän paljon vanua, kun ne revitään auki) muutamia muovipusseja, siimaa ja rautalankaa. Sekä lisää tekstiilitilkkuja.

Kävin mielessäni myös välillä sitä, että olisiko pitänyt käyttää vain niitä materiaaleja, jotka olimme alun perin valinneet tuoda. Kuitenkin monet toiveista liittyivät esillepanoon (kuten siima ja rautalanka) tai esiintymisen mahdollistamiseen (kitaran kielet). Pedagogilla ja ohjaajalla on myös aina valta-asema suhteessa ryhmäläisiin ja

koska työskentelimme vankilassa, olin prosessissa hyvin tietoinen ja herkillä valta-asetelman suhteen. Tämän vuoksi pyydettyjen materiaalien tuominen tuntui myös eettiseltä, koska kyse oli osallistujien toimijuuden mahdollistamisesta.

Yksi osallistuja myös halusi tuoda teokseensa itse materiaaleja, kuten saippuakuplia ja oksia. Näiden kanssa kävin myös päässäni pohdintaa, koska saippuakuplat tanssimatolla voivat muodostaa aidon liukastumisriskin (kun on kerran nähnyt esiintyjän liukastuvan pahasti näyttämöllä, tulee varovaiseksi sen suhteen) ja orgaaniset materiaalit saattavat sotkea (en tiedä onko lukija koskaan saanut esimerkiksi pihkaa vaatteisiinsa, mutta sitä on todella hankala saada irti) ja näiden käytössä myös Teatterikorkeakoulu pyytää usein käyttämään tiukkaa harkintaa. Saippuakuplat suuntautuivat lopuksi matolle, eikä niitä puhallettu mitenkään valtavia määriä esityksen aikana. Ne myös näyttivät todella kauniilta ilta-auringon paistaessa ikkunoista. Orgaanisista materiaaleista kävimme keskustelua, mutta lopulta annoimme osallistujan tuoda muutaman oksan. (Tässä kohtaa pedagogina oli myös noin tuhat muuta asiaa mietittävänä ja oksakeskusteluun ajan käyttäminen ei tuntunut oikeiden asioiden priorisoimiselta). Tässä ehkä myös konkretisoituu se, että opettajan roolissa myös materiaalien kautta nousee toistuvia kysymyksiä vallasta, toimijuudesta ja vastuusta.

5. Taiteellinen lopputulos ja materiaalien rooli siinä: LUMO – immerstiivinen näyttely radikaalista toivosta, unista ja meduusoista

Esityksen muodoksi oli valikoitunut jo suunnitteluvaiheessa immerstiivinen näyttely, koska se tuki sekä Kertun tutkimusaihetta (näkymisen muodot nais erityisessä vankilataiteessa) että omaa tutkimusaihetta. Koska kaikki teokset saivat lopulta esityksellisen ja performanssinomaisen muodon, opastettu kierros näyttelyssä tuntui järkevältä esillepanon tavalta. Esityspäivinä minä ja Kerttu olimme opastamassa yleisöä tilassa ja esittelemässä teoksia. Kerron lisää rooleistamme luvussa 5.5.

Teimme näyttelyn nimen ja teeman suhteen valintaa yhdessä ryhmän kanssa niin, että Kerttu kirjasi toiminnassa esiin nousseita sanoja ja teemoja, ja jokaisella ohjaajalla ja osallistujalla oli käytössään tietty määrä muovihelmiä, joita antaa sanoille ja ajatuksille, jotka itsestä tuntuivat keskeisiltä.

Kuva 6: Prosessista nousseita sanoja, joiden päällä äänestyskelmiä myös muille tärkeiden sanojen päällä.

Pyörittelimme pitkään nimeä ja teemaa koko ryhmän kesken, mutta koska ryhmälle ei syntynyt pitkäänkään yhteisen harkinnan mittaan yksimielisyyttä teoksen nimestä ja teemasta, lopullisen ehdotuksen teimme ohjaajien kesken. Ryhmä hyväksyi ehdotuksen.

Lopullinen näyttelyn nimi muotoutui hionnassamme seuraavaksi: *LUMO – immerssiivinen näyttely radikaalista toivosta, unista ja meduusoista.*

5.1. Per aspera ad astra – vaikeuksien kautta tähtiin

Näyttämöllä on esiintyjä mustassa iltapuvussa, suuressa mustassa lierihatussa ja harso kasvoillaan. Esiintyjän käsissä on kitara. Yleisöllä on kierrätyskeskuksesta löytyneet ja esiintyjän niiden seasta valitsevat pakettikortit sekä kynät. Seinälle on ripustettu harsoa, jossa on valmiina odottamassa pyykkipoikia yleisön täyttämiä kortteja varten. Kattoon on ripustettu paljon valkoista harsoa, tamponeista purettua pumpulia ja lämpimänsävyiset kausivalot. Lattialla ja näyttämöalueen reunoilla on mustaa kangasta ja mustia lattiatyynyjä. Ilmassa väreilee ääniaaltoja esiintyjän kitarasta, äänestä ja nauhoitetusta ja miksatusta ääniteoksesta. Seinän vierellä on roikkumassa taiteilijan uskosta ja hänen koirastaan kertovia runoja.

Kuva 7: Kuvia teoksesta ja sen yksityiskohdista.

Osallistujalle tärkeä teema teoksessa oli *toivo*. Minulle toivo näkyi materiaaleissa muhkeutena, pehmeytinä ja runsautena, sekä valaistuksena ja kortteina, jotka ikään kuin jatkoivat teosta myös katsojiin ja tekivät teoksesta kahteen suuntaan kulkevan

virran. Teoksen taiteilija pyysi yleisöä kirjaamaan pakettikortteihin, mitä toivo heille merkitsee ja kiinnittämään kortit osaksi teoksen ”toivomus / toivoputousta”.

Purussa taiteilija luki muutamia kortteja ääneen ja jäin miettimään, että vaikka näyttelyteos ja sen esitykset olivatkin tilapäisiä materiaalisia sommitelmia, jotain konkreettista, eli kortit, jäävät osallistujalle ja niin teos jatkaa oloaan fyysisessä todellisuudessa. Taiteilija itse kuvasi, että hänelle toivon teema näyttäytyi vaaleissa, pehmeissä materiaaleissa ja tähtitaivasta esittävässä katossa.

Teoksen taiteilijan taiteilijanimi on *Filia regis*.

5.2. Kaaoksesta tyyneyteen

Näyttämöllä on esiintyjä lintupuvussa. Yleisöllä on käsissään sulkia, joita he saavat teoksen aikana puhaltaa. Katosta roikkuu unisiepparista muotonsa lainannut veistos, jonka päällä on korpin siluetti. Esiintyjällä on käsissään nahkakantinen muistikirja ja sulkakynä ja hän istuu viltillä päällystetyn tuolin päällä. Tilaan loistaa oranssi valo, joka heittää unisiepparin varjon verhoon. Ilmassa leijuu ääniaaltoja ääniteoksesta, jonka tuotimme ryhmänä vankilassa välineinämme pöydän pinta, mukit, paperipussi, puinen rytmikapula, silkkipaperi, lasipurkki, jossa oli foliopalloja ja sormenpäät pöytää vasten. Lattialla lukemista odottaa taiteilijan kirjoittama teksti.

Kuva 8: Kuvia teoksesta ja materiaaleista, joilla äänimaisema tuotettiin.

Me teoksen oppaat jaoimme yleisölle teoksen luo siirryttäessä omat höyhenet, jotka sai teoksen aikana puhaltaa lattialle jostakin omasta taakasta luopumisen eleenä. Katsojille tulostetussa tekstissä taiteilija kuvasi suhdettaan korppeihin, vankilassa ja siviilissä häntä ympäröivää luontoa sekä kokemustaan pitkästä matkasta pimeydestä valoon.

Teoksessa olivat esillä minun näkökulmastani luonnonvoimat, luonnon osaksi asettuminen ja olosuhteiden (kuten myrskyn) hyväksyminen ja sen ohi menon tyyni odottaminen. Minulle teoksessa päällimmäisenä näkyivät olosuhde ja valittu suhde olosuhteeseen sekä ajan kuluminen.

Osallistuja kuvasi purun yhteydessä, että hän teoksen unisieppariveistosta muotoillessaan ajatteli omaa vankilaan päätyksen prosessiaan, jolloin unisieppari muotoutui näiden ajatusten fyysiseksi muodoksi. Tärkeiksi materiaaleiksi hän nimesi puvustosta lainatun lintupuvun, oikeanväriset höyhenet (ja sen miten ne liikkuvat tilassa yleisön niitä puhaltaessa ja jäivät teoksen jälkeen lattialle) ja ääniraidan.

Yksi katsojista kuvasi esityksen jälkeen, että höyhenen puhaltaminen oli tuntunut hänelle merkitykselliseltä ja taiteilija oli antanut hänelle vielä muutaman höyhenen muistoksi kokemuksesta. Tuo merkityksellistynyt höyhen on tänä päivänä katsojan kirjanmerkki ja teos jatkaakin näin ollen aktiivista ja materiaalista olemustaan tuon katsojan kotona.

Teoksen taiteilijan taiteilijanimi on *Tyttö ja korppi*.

5.3. Sydän

Näyttämöllä on esiintyjä perhoshameessa, verkkopaidassa, johon on ommeltu osia kierrätyskeskuksen tyynyliinasta ja kiinnitetty tyllihuiveja, helmistä tehdyssä päähineessä ja kimaltavissa kynsikkäissä. Lattialla lepää suuri, pörröinen, vihreänsininen lankamatto. Maton ympärille on asetettu ympyrään aniliiniväristä organzaa. Matolla on musta piano, jonka kannen päälle on levitetty vihreää kangasta, vihreää lankaa ja männyn oksia. Myös pianon jalkojen päällä risteilee pörröistä, vihreää lankaa. Katosta roikkuu puvuston ylijäämätilkuista ja muovipusseista valmistettuja meduusoja, kasvonaamioita ja muita itsen hoivaamiseen liittyviä esineitä, kesken jäänyt meduusahattu ja sen luonnokset sekä muita luonnoksia, kortti, jossa on sammalta vasten lepäävä käsi ja kortin kanssa samassa siimassa roikkumassa kortista inspiroituneita tekstejä. Yleisöllä on käsissään pieniä saippuakuplanpuhallus-settejä. Ilmassa risteilee ääniaaltoja pianosta ja saippuakuplia, joita yleisö puhaltaa.

Kuva 9: Kuva teoksesta ja sen yksityiskohdista.

Teos oli minun kokemuksessani eloisa ja kaunis hetki, jossa yleisö sai todistaa jonkinlaista heräämisen ja elpymisen hetkeä. Esiintyjä nousi lattialta pianotuolille ja soitti kappaletta rauhallisesti, omassa kuplassaan. Minulle teoksen tunnelmasta välittyi rauhaa, hoivaa ja tilan antamista itselle, joka fyysisesti näkyi rajana esiintyjän ja yleisön välillä. Katsoin kyseistä teosta aina sivusta ja näin sekä yleisön että esiintyjän ilta-auringossa ja kuva on jäänyt minulle mieleen kauniina, keskittyneenä ja jollain tavalla hellänä kuvana pehmeine materiaaleineen ja ilmassa välkkyvine saippuakuplineen.

Teoksen taiteilija kirjoitti purun yhteydessä teoksessa näkyvistä teemoista ja materiaaleista seuraavia sanoja: ”Kierrätys, lempeys, elpyminen, itsensä toteuttaminen, sotkuinen lempeys, sotkuinen rauha, sotkuinen hyvyys ja tekstiilit”. Taiteilija kertoi myös prosessin aikana, että kuva Liisa Lumilammen teoksesta ”*Autistin pesä*” (2024) oli tehnyt häneen vaikutuksen ja hän oli inspiroitunut sen pehmeystä.

Teoksen taiteilijan taiteilijanimi on *Meduusasoturi*.

5.4. Extreme-model catwalk

Näyttämöllä ovat kolmen edellä mainitun teoksen esiintyjät puvuissaan ja aurinkolaseissa. Näiden seurana ovat kolme museo-opasta (prosessin ohjaajat) puvuissaan ja aurinkolaseissa. Esiintyjät siirtävät keskelle tilaa aniliinivärisellä organzalla päällystetyn pöydän. Esiintyjät tuovat pöydän päälle esityksen aikana violetin, L-kirjaimen muotoisen sametin, verkkosukkamateriaaliin ja tupsuihin puetun kumisen virtahevon, pienen muovikrokotiilin, jonka ympärille on sidottu pinkkiä organzaa, pienen läpikuultavan ja siivekkään pupun, jonka ympärille on sidottu pinkkiä tylliä, vihreällä shampoopullon korkilla ratsastavan pienen kumikalkkunan, jonka kaulan ympärille on sidottu suurikokoinen rusetti pinkistä organzasta sekä verkkosukkamateriaaliin ja pinkkiin organzaan verhotun kumikanan, joka asetetaan ratsastamaan aiemmin mainitulla kumivirtahevolla. Erivärisiä puuhkia heiluu esiintyjien yllä ja niistä irtoilee värikkäitä höyheniä. Ilmassa on teatterisavua, vilkkuvaa valoa, yleisön ja esiintyjien pöydän yllä ripottelemaa silkkipaperista leikattua konfettia, ääniaaltoja teknoteoksesta, jossa kuullaan tarina Extreme-model catwalkista, jossa Domina-Hippo ja Chica Domina tahtovat omalla itsevarmuudellaan (ja Chica Domina myös paljastavalla asullaan) rohkaista myös muita.

Kuva 10: Kuva teoksesta ja sen yksityiskohdista. Alhaalla oikealla Milla Riskun koiran antama kumikalkkuna.

Teos oli jo vapautuneen osallistujan ideoima ja sen esittämiseen osallistui koko ryhmä, sekä osallistujat että ohjaajat. Taiteilijan toiveiden mukaan teos otti myös yleisön mukaan toimintaan ja yleisö sai ripotella konfettia catwalkille.

Minun huomioideni mukaan teokseen vaikuttivat verkkosukkamateriaali ja kumieläimet ja niiden kanssa tehty harjoitus, jossa osallistuja puki kumikanan huntuun (kuvaan hetkeä harjoituksista luvussa 6.2.)

Extreme-model catwalk oli mielestäni vilpittömästi riemukas ja hauska ja olimme ohjaajien kanssa yhtä mieltä siitä, että se kannatti jättää kierroksen viimeiseksi teokseksi. Tässä teoksessa näyttäytyi hyvin selkeästi tutkimukseni kohteina olleet huumori ja leikki materiaaleissa ja esineissä. Koen huumorin ja leikin lävistäneen koko harjoitusprosessia monin tavoin, mutta tässä teoksessa ne näyttäytyivät selkeimmin myös lopputuloksessa yleisölle. Ei ollut mikään vaatimus tai tavoite, että lopullinen esitys olisi humoristinen tai hauska ja minusta on ihanaa, että monet näyttelyn osat

olivat herkkiä, kauniita ja hitaita. Tämä osuus oli minun kokemuksessani kuitenkin hassu, riemukas ja raju. (Joskin rajuudessakin oli leikin sävy, kun catwalkilla kuitenkin kulkivat kumi- ja muovieläimet). Osa esiintyjistä bailasi catwalkin vieressä (myös minä!) ja heilutteli puvuston puuhkia. (Nekin pääsivät mukaan tähän villiin leikkiin!) Myös esityksen teksti, joka kuultiin teknossa, on mielestäni hulvaton. Hulvattomuuden lisäksi siinä on ihana ja rohkaiseva sävy. Minusta oli myös liikuttavaa, että osallistuja halusi, että myös yleisö osallistuu teokseen ja sen meininkiin.

Yksi katsojista kuvasi kokemustaan viimeiseen osaan siirtymisestä tarkkana nousuna riemukkuuteen ja leikkiin ja kuvasi kädellään jyrkkää, vuoristoratamaista muotoa.

Teoksen taiteilijan taiteilijanimi on *Domina-Hippo*.

5.5. Materiaalinen sulautuminen esityksessä

Prosessin yksi lähtökohta oli, että osallistujilla oli mahdollisuus valita oma näkymisen tapansa lopputuloksessa. Tämä valinta liittyi kiinteästi Kertun tutkimusaiheeseen.

Yksinkertaistetusti: Fyysinen esiintyminen näyttelyssä ei ollut prosessiin osallistumisen kannalta vaatimus. Kuitenkin kaikki osallistujat, jotka olivat vielä mukana toiminnassa siinä vaiheessa, kun siirryimme näyttelyvaiheeseen, halusivat olla esiintyjinä luomissaan teoksissa. Yksi osallistujista oli kertomansa mukaan alun perin ajatellut, että ei esiintyisi teoksessa, mutta tekisi materiaaleista teoksen. Kuitenkin hän päätyi esiintymään ja purun yhteydessä kertoi, että tähän vaikuttivat toiminnassa syntynyt imu sekä ohjaajien kannustava asenne.

Yksi uusmaterialistisesta näkökulmasta kiinnostava elementti näyttelyssä oli se, miten esiintyjät ikään kuin sulautuivat esiintymisasuissaan osaksi luomiaan materiaalisia kuvia. Kerttu kuvasi, että hänelle teokset tuntuivat hänelle kuvilta osallistujien joistakin sisäisistä maailmoista, joihin he olivat itse asettuneet materiaaliseksi osaksi ja joihin saimme kurkistaa. Minusta oli kiinnostavaa myös se, miten myös yleisö jokaisessa teoksessa tuli osaksi teosta materiaalien, kuten korttien, höyhenien, kuplien ja konfetin, kautta. Materiaaliset esineet tuntuivat ikään kuin porteilta teosten maailmoihin. Yleisön osallistaminen esityksen eri osiin ei ollut ohjaajien ennalta päättämä asia, vaan avasimme harjoituksissa keskustelun teoksen yleisösuhteesta ja jokainen osallistuja halusi ottaa yleisön osaksi teoksia.

Koska käytimme teoksessa opastetun taidenäyttelyn dramaturgiaa, me ohjaajat (vallinneiden olosuhteiden pakosta kaksi kolmesta) saimme aika luontevasti näyttelyssä museovirkailijoiden / oppaiden roolin, joista käsin esittelimme teokset lukuohjeineen ja kuljetimme yleisöä tilassa sen eri osiin.

Oppaiden asujen miettimiseen emme käyttäneet mitenkään erityisen paljon aikaa, mutta yhteisellä intuitiolla ja pohdinnalla meille syntyi ajatus väreistä ja jakkupuvuista. Jakkupuvuissa ja väreissä oli valintana mielestäni jotain arvokkaan ja samaan aikaan leikkisän formaatin makua, joka antoi pienen lukuohje-vihjeen teokselle.

Näyttelyn viimeisessä teoksessa, eli *Extreme-model catwalkissa*, tapahtui mielestäni ihana sekoittuminen, jossa ei ollut enää niin selkeästi erotettavissa oppaita, esiintyjä, teoksia ja katsojia, vaan meistä kaikista läsnäolleista tuli yhteinen teos. Teoksessa toki oli myös nimettyjä esiintyjä, kuten Domina-Hippo ja Chica Domina, mutta he olivat kumia ja muovia. Jokin tässä sekoittuneessa ja veikeiden materiaalien ympärillä tapahtuvassa asetelmassa kiteyttää mielestäni jotain hyvin olennaista tutkimuksestani: Kun annamme materiaaleille ja esineille jalustan (kirjaimellisesti), niiden ympärille saattaa rakentua vaikka riemukkaat yhteiset karkelot.

*Kuva 11: (Vasemmalta oikealle) Kerttu ja minä esiintymisasuissamme Sydän-teoksessa.
Kuva: Maria Mäkelä.*

6. Havaintoja prosessista

Tässä luvussa avaan prosessissa syntyneitä itselleni merkittäviä havaintoja toiminnasta. Havainnot liittyvät sosiaalisiin rooleihin toiminnassa (myös suhteessa materiaaleihin), huumorin toisaalta kompleksiseen luonteeseen ja siihen liittyviin eettisiin pohdintoihin prosessin ohjaajana, huumoriin valittuna sisäisenä asenteena pedagogin roolissa, sekä kohtaamisen laaduista vankilaympäristössä syntyneisiin havaintoihin. Prosessin tunnelmasta ja ilmapiiristä täytyy sanoa, että ryhmässä vallitsi pääsääntöisesti iloinen ja ennen kaikkea toiminnasta innostunut ilmapiiri, ja minun silmiini vaikutti siltä, että osallistujat tulivat harjoituksiin mielellään. Materiaalit herättivät osassa ryhmää usein innostunutta hypistelyä ja osalle ryhmäläisistä valikoitui suosikki-kortteja ja suosikki-materiaaleja, kuten kortti, jossa oli kuva kissasta pyöräkorissa ja pörröinen lankarulla, jonka yksi osallistuja otti toistuvasti käsiinsä hypisteltäväksi. Lankakerän hypistelyssä näyttäytyi mielestäni materiaalien aistinen miellyttävyys.

Kuva 12: Valkoisella ympyröity pörröinen lankakerä, joka toistuvasti oli yhden osallistujan hypisteltävänä. Kuva osallistujan sommitelmasta otsikolla ”Minä ja taide.”

6.1. Sosiaaliset roolit toiminnassa ja materiaallinen näkökulma

Lähtökohtani tutkimukselle oli materiaalin toimijuus ja uusmaterialistinen lähestyminen, mutta huomaan, että työskentely saattoi minut pohtimaan toimijuutta laajemminkin. Toimijuuden kysymykset ovat myös melko oleellisia kysymyksiä

taidepedagogiikassa, ehkä vielä ihan erityisellä tavalla, kun kyseessä on haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän kanssa toimiminen. Nämä kysymykset ovat mielestäni oleellisia myös huumorin näkökulmasta ja avaan myös huumorin näyttäytymistä toimijuuden näkökulmasta.

Ennen kuin aloitimme toiminnan, näin seuraavanlaista painajaista (ote työpäiväkirjastani):

Yönä ennen ensimmäistä vierailuani vankilassa näen painajaista, jossa yritän teipata siimasta roikkuvia muovisia pikkueläin-mäyräkoiria erikokoisiin vaaleanpunaisiin kartonkiympyröihin roikkumaan. Tätä ähertäessäni törmään muutamaan ongelmaan: Ensimmäinen muoviset mäyräkoirat ovat sen verran painavia, ettei teippi kannattele niitä kartongissa kovinkaan onnistuneesti. Olen unessa unohtanut kysyä vankilalta, saisiko sinne tuoda ompeluneuloja, jolla voisimme kiinnittää mäyräkoirat ja olen tyytynyt kokeilemaan teippiä. Toinen ongelma on se, että en ole tajunnut leikata kartongeista renkaita, vaan ympyröitä, ja alhaalta katsottuna alimman kerroksen kartonki peittää ylemmät kerrokset mäyräkoirineen. Kolmas ja suurin ongelma on, että tajuan tekeväni mäyräkoirahimmeliä yksin kotona, omista lähtökohdistani sen sijaan, että antaisin osallistujille tilaa ideoida, kehittää ja tehdä asioita näyttelyyn.

Unesta olen kirjoittanut seuraavanlaisen pohdinnan:

Saan oikeassa elämässä jonkin verran oppilailta palautetta siitä, että voisin hyvin antaa heille (varsinkin aikuisille) enemmän vastuuta asioiden toteutumisesta. Tämä palaute yhdistettynä pelkoon siitä, että pedagoginen prosessini onkin oikeasti jotain omien taiteellisten intressien täyttämistä, saa olettavasti alitajunnassani mäyräkoirahimmelin muodon. Kyse on tärkeästä taiteilijapedagogin peruskysymyksestä: Miten luoda olosuhteet, joissa osallistujien on mahdollista kokeilla, tehdä ja oppia, ilman että on omassa päässään tehnyt valmiin lopputuloksen, jota kohti sitten osallistujia sysii? Joitain valintoja tulen tehneeksi siinä kohtaa, kun valitsen materiaaleja, mutta se, mitä niille prosessissa tapahtuu, tulee toivottavasti olemaan yllätys myös minulle.

Koska Kertun lähtökohta toiminnalle liittyi näkymisen muotoihin ja oma lähtökohtani keskittyi materiaaleihin, lähdimme prosessiin melko erilaisella kulmalla, kuin mihin

kumpikaan meistä oli tottunut. Kuten kuvailin luvussa 3, pohdimme jonkin verran teeman valitsemista, mutta lopulta päätimme lähteä toimintaan hyvin avoimesti.

Mäyräkoirahimmelpainajaiseni osoittautui sikäli turhaksi, että prosessissa osallistujien toimijuus oli melko alusta asti hyvin voimakasta ja heille muodostui hyvin selkeät visiot siitä, millaisia asioita he haluaisivat toteuttaa. En tietenkään usko, että asiat syntyvät tyhjiössä, vaan esittäisin varovaisen arvauksen siitä, että tähän on saattanut vaikuttaa esimerkiksi kolmen ohjaajan vaalima pehmeä ja kannustava kohtaamisen tapa.

Näyttelyn sisällöissä oli mitä suurimmissa määrin kyse prosessin osallistujien visioimista teoksista, joihin me ohjaajat osallistuimme luomalla niille mahdollisuuden, harjoitusaikataulun, (osittaiset) materiaaliset valinnat ja jonkinlaiset ulkoiset raamit. Minä, Kerttu ja Maria toimimme materiaaleja sekä harjoitteita ja ehdotuksia muodoista, mutta osallistujilla oli prosessin alusta asti hyvin selkeitä ajatuksia siitä, millaista kokemusta he haluavat teoksen katsojille tuottaa. Opetusharjoittelumme toinen ohjaaja Kirsi Törmi totesi sisällöistä käymäämme keskusteluun liittyen, että ”kuulostaa siltä, että teidän välillänne valta on liikkunut”.

Sisältöön teimme sen verran rajausta, että ehdotimme vahvasti, että esitys ei käsittelee vankuutta ja olimme päättäneet, ettei näyttely käsittele esiintyjien vankilaan joutumisen syitä. Lähtökohtaisesti koen, että sellainen prosessi olisi vaatinut minulta enemmän mielenterveyden alan osaamista ja minun osaamiseni on puhtaasti taiteen ja pedagogian alueella. Meille ohjaajille oli selkeää, että kun katsojilla on tiedossa esiintyjien olevan vankilassa, on vankeus kuitenkin jollain tasolla väistämättä läsnä näyttelyn taustalla. Koen, että sekä työryhmän ohjaajien että osallistujien kesken jaoimme toiveen ja tavoitteen siitä, että näyttelyssä osallistujat olisivat esillä ennen kaikkea taiteilijoina vankien sijaan. Koska vaikka vankeus heidän elämässään tällä hetkellä onkin suuresti läsnä, taiteessa ja leikissä (ja taiteellisessa leikissä) ihmisestä on mahdollista nähdä paljon enemmän ja syvemmin, kuin tämänhetkinen elämäntilanne.

On toisinaan myös ihanaa olla itse lähtökohtaisesti enemmän taiteilijana prosessissa ja mietin, että kun kyse oli kuitenkin teatteritaiteen maisterivaiheen opinnäytetyöstäni, pitäisikö näyttelyssä näkyä enemmän jotakin omasta taiteilijuudestani tai taiteellisesta maustani. Tästä keskustelimme jonkin verran myös Kertun ja Marian kanssa. Olin (ja olimme) kuitenkin sitä mieltä, että kun osallistujat ovat ilmaisseet voimakasta

toimijuutta ja visiointia, tuntuisi pedagogin näkökulmasta nurinkuriselta ja suoraan sanottuna epäeettiseltä alkaa (liikaa) ohjailta tai jarruttaa tällaista virtaavuutta.

Koen, että omia sosiaalisia roolejani prosessissa olivat seuraavat: Olin rohkaisija, tilan antaja, kuuntelija, kehittäjä, sparraaja, kannustaja, taiteellisten ratkaisujen miettiä (siis sitten kuitenkin se taiteilija?), äänisuunnittelun opettaja, taiteellisen ajattelun opettaja, ideoiden sytyttäjä, innostaja, (joskus myös kehuja), mahdollistaja, toisen osaamisen näkyväksi tekijä, äänisuunnittelija, tekno-DJ ja näyttelyn rakentaja. Yksi osallistujista alkoi kutsua minua tekno-tädiksi ja täytyy sanoa, että siinä on termi, jonka lämmöllä ja huumorilla ja leikillä otan mieluusti omakseni.

Kun mietin osallistujien sosiaalisia rooleja, on sanottava, että vaikka vankeus näkyi toiminnassa joillakin tavoin (lähinnä yhteyden pidon, aikataulujen yms. yhteydessä), oli se minun näkökulmastani taideprosessin yhtenä ohjaajana heidän sosiaalisista rooleistaan vähiten kiinnostava ja tämän kokemuksen toivon vilpittömästi myös näyttelyn katsojakokijoiden jakavan. Sain prosessin aikana nähdä esiintyjä muun muassa osallistujina, filosofeina, taiteilijoina, unennäköinä, lintuina, muusikoina, merenneitoina, cow-boina preerialla, meduusoina, domina-hippoina, naisten voimauttajina, eläinten ystävinä, foley-taiteilijoina, malleina, soittajina, kansanaisina- ja tyttöinä, askartelijoina, ukkosentekijöinä, sateen esiin piirtäjinä, käsityöläisinä, visioijina ja ennen kaikkea taiteilijoina. Tämä kohta on mielestäni merkittävää, kun ajatellaan Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteita siitä, että se tukisi vankien rikoksetonta elämää jatkossa. Vankeus on todella leimaava sosiaalinen rooli, jonka rinnalle olisi tärkeää jo vankeusaikana työstää muita rooleja.

Voisin vielä palata uusmaterialismiin ja analysoida toimijuutta prosessissa osin uusmaterialistisessa valossa. Levi Bryant (2011, s. 20) esittää, että ihmiset ovat objekteja toisten objektien rinnalla, joilla on myös omat voimansa (*powers*) ja kykynsä (*capacities*). Voisin siis lähteä ajattelemaan ainakin omaa toimijuuttani myös sitä kautta, että minäkin olin prosessissa tietynlaista materiaalia tai objekti, joka sekoittui muiden materiaalien kanssa. Minä olin objekti, jolla on myös valtaa ja vastuuta ja sosiaalinen rooli suhteessa prosessin osallistujiin ja ne voidaan lukea minulle kyvyksi (tai paremminkin ominaisuudeksi, Bryantin käyttämä englannin kielen termi *capacity* on tässä suhteessa kuvaavampi), mutta joissain hetkissä minä olin myös fyysisesti materiaalia ja rakennusainetta yhteisissä sommitelmissa.

*Kuva 13: Minä materiaalina sekoittuneena toisten materiaalien ja esineiden kanssa.
Kuva: Maria Mäkelä.*

Oheisessa kuvassa olin itse mennyt harjoituksissa osaksi sommitelmaa ja osallistujat lisäsivät minulle asusteita ja esimerkiksi kastelukannun käteen. Tämä oli minusta ihan riemukas rooli ja se purki minusta hetkellisesti sosiaalisen roolin tilanteen ohjaajana. Kyseisessä kuvassa minä en enää ollut ihminen vaan materiaallinen objekti muiden samanlaisten joukossa. (Tämä on virkistävä harjoite, suosittelen lämpimästi kokeilemaan.) Myös osallistujista muutamat asettuivat harjoitteen yhteydessä toisinaan materiaaleiksi.

Itsen katsominen eräänlaisena objektina tekee heti jotakin sosiaaliselle jännitteelle tilanteessa. En tarkoita, että sosiaalisista rooleista voisi vaan lopullisesti luopua ja alkaa elämään jotakin ihmis-objektin elämää, mutta kun ajatellaan taiteen tekemistä kykyä vaihtaa näkökulmaa (leikkinä), voi olla ihan paikallaan leikkiä edes ajoittain, muutaman minuutin ajan sellaista uusmaterialistista leikkiä, jossa oma sosiaalinen rooli vaihtuu hetkellisesti materiaaliseksi rooliksi. Ei-inhimillisen esittäminen ja materiaaliksi asettuminen ovat toki asioita, joka kuuluvat kiinteästi esittävän taiteen perusluonteeseen, mutta halusin kuitenkin mainita sen osana juuri tätä kyseistä pedagogista hetkeä.

Toisinaan kuljettaessani erilaisia materiaaleja ja tilkkuja vankilalle ja vartijoiden tarkastaessa niitä ja sitten osallistujien lajitellessa ja muokatessa niitä, ajattelin, että

jollain tavalla ainakin minusta (mutta kyllä myös muista) tuli jollain tavalla materiaalien ja esineiden palveluksessa olevia objekteja. Materiaaleista osa koki prosessissa jonkinlaisen tulemisen ja transformatiivisen tapahtuman, johon ne kieltämättä melko tehokkaasti valjastivat meidät ihmiset.

6.2. Huumorin kompleksisuudesta

Vaikka huumoriin liittyy ihania tunteita ja kokemuksia, siihen liittyy myös riski siitä, että väärin käsiteltynä se voi esimerkiksi satuttaa tai mitätöidä. Pysin olemaan huumorini kanssa tarkka ja tahdikas, kuitenkin niin, etten vahingossa tulisi holhonneeksi. Ohessa on tilannekuvaus hetkestä, jossa olin pedagogina myös huumorin hankaluuden äärellä:

23.3. maanantain harjoituksessa paikalla on uusi osallistuja, vaihdamme toimintakieleksi englannin ja mukana on myös ensimmäistä kertaa tanssitaiteilija Maria Mäkelä. Kerttu on estynyt osallistumaan tälle kerralle ja lisäksi on talvilomaviikko Hämeenlinnassa, joten koko päivään on jo ennen aamu yhdeksää sisältynyt melko monta muuttujaa.

Aloitamme korteilla, kahveilla ja teellä ja ottamalla uuden osallistujan mukaan toimintaan. Maria vetää ryhmälle liiketyöskentelyä ja teemme ”rikkinäinen puhelin liikkeellä ja äänellä”-improvisaatioharjoitteen. Liiketyöskentelyssä ja improvisaatioharjoitteessa ryhmän energia alkaa tuntua erilaiselta ja ehkä vähän riehakkaalta. (paremman sanan puutteessa)

Teemme ikkunalaudalle suuria materiaalisommitelmia yhdessä, niin että aluksi jokainen saa viedä sommitelmaan materiaalin, tai muuttaa jotakin sommitelmassa (yksitellen) ja myöhemmin sommitelmaan saa mennä itse osaksi tai siirtyä fyysistämään jotakin materiaaleista. Teemme ensin teoksen, jolle emme sovi otsikkoa, vaan lähdemme katsomaan, mitä syntyy. Kun kysyn, mikä teoksen nimi voisi olla, yksi osallistuja ehdottaa nimeksi ”colourful” ja toinen osallistuja ehdottaa nimeksi ”mermaid hooker-land”.

Tämän jälkeen sovimme, että teemme sommitelman otsikolla ”princesses” ja viimeistelemme otsikon, kun teos on valmis. Teoksessa kumikanat saavat ylleen röyhelöitä ja verkkoa, muumipappa tulee katsomaan kumikanoja etäältä ja itsekin

asetun kankaan alle teokseen, niin että kasvoni näkyvät kankaat reiästä. Tässä kohtaa sisään astuu vartija, joka kertoo tulleensa katsomaan mitä teemme. Osaa osallistujista tämä naurattaa ja yksi ehdottaa vartijalle, että tämä tulisi mukaan kokeilemaan. Vartija kuitenkin kävelee huoneen toiselle ovelle ja poistuu sanoen, että ei tällä kertaa kiitos. (en muista sanatarkkaa muotoilua) Otsikoksi osallistujat ehdottavat teokselle erilaisten ideoiden pallottelun jälkeen mm. ”princess-chicken and (the / her?) concubines” ja ”muumipapan polttarit” keskustelemme pinkkeihin kankaisiin, harsoihin ja verkkoon verhottujen eläinten ja pienen muumipapan (ja tämän piipunrassikaverin) kokoerosta ja siitä, miten verhotut kumieläimet ovat kaikki omanlaisiaan (esim. dominatrix-hippo). Ja siitä, että minä näytin asetelmassa lampunhengeltä (genie), joka on kumieläinten parittaja (pimp). Tässä kohtaa mietin ja päästän ääneenkin lauseen ”tässä mietin, miten pedagogina perustelen ja selitän sitä, että tämä on traumasensitiivistä toimintaa” (ja kadun sitä heti, koska ajattelen, että minun ei ehkä olisi pitänyt sanoa sitä, koska se tuntuu tuomitsevalta ja leimaavalta.)

Lause kumpuaa siitä, että vankilaympäristön huomioiden, on tilastojen valossa mahdollista, että joku osallistujista on esimerkiksi ihmiskaupan tai seksuaaliväkivallan uhri ja mietin, miten esim. sanat ”hooker”, ”concubines” ja ”pimp” asettuvat tähän kontekstiin, kun kyse on huumorista. Tosiasia kuitenkin on, että minä en tiedä osallistujien taustoja ja tilastojen miettiminen tässä nimenomaisessa tilanteessa on myös ennakkoluulo ja tätä taustaa vasten huumorin laadun rajaaminen tuntuisi holhoavalta. On myös mahdollista, että asia ei henkilökohtaisesti kosketa yhtäkään osallistujista. Ja pedagogina minä en tätä asiaa voi tietää. Seksuaaliväkivalta on tilastojen valossa oikeastaan muutenkin niin yleistä, että sama kysymys voisi olla mielessäni missä tahansa ryhmässä, eikä vain tässä kontekstissa. (niin kuin kyllä onkin, samoin kuin vitsaillaan päihdesairauksista tai itsetuhoisuudesta). Kuitenkin tässä teoksessa asiat tapahtuvat materiaaleille ja esineille. Ohjaava opettajani huomauttaa, että jos olisikin niin, että ryhmässä olisi joku seksuaaliväkivaltaa kokenut, eikä hänellä olisi oikeus käsitellä asiaa myös huumorin kautta. Tämä on minusta hyvä huomio.

Huomaan, että juuri tässä hetkessä olen pedagogina huumorin kanssa tilanteessa, jossa en ihan tiedä, mikä olisi oikein. Tilanteessa valitsin kuitenkin olla puuttumatta

sisältöön. Ehkä siihen voi palata myöhemmin, tai antaa tilan palata siihen myöhemmin. Päivän purussa kukaan ei ota asiaa esille.

Jäin pohtimaan myös, että onko osallistujia kohtaan lojaalia kirjoittaa hetkestä opinnäytetyöhön, koska en kuitenkaan käsitellyt ohimennyttä tilannetta ja pohdintojani siihen liittyen heidän kanssaan. Koen kuitenkin, etten halunnut tehdä hetkestä suurta numeroa, ettei se mahdollisesti rajoittaisi heidän virtaavaa toimintaansa jatkossa, jos ajatuksissa pyörisi, että mitähän ohjaaja tästä vitsistä tai tästä nimestä ajattelee. Kysehän oli kuitenkin flow-tilassa tapahtuneesta toiminnan virrasta, jonka itse valitsin lopulta olla keskeyttämättä ja olen valintaani tyytyväinen. Jotain juuri tästä kerrasta tuli esille LUMO-näyttelyssä ja se minun näkökulmastani sitten lopulta oli riemukasta, joten olen iloinen, etten lähtenyt silkasta varovaisuudesta sammuttamaan tai toppuuttelemaan jotain.

6.3. Pedagogin huumorista – nauru valittuna asenteena

Kirjoittaessani työn kirjallista osuutta, mietin, että olenko nyt kuitenkaan kertonut tässä työssä kovinkaan paljoa siitä huumorista. Olen liittänyt materiaalien valintaan ja erilaisiin tilanteisiin huumoria, mutta kyllä huumori taitaa pitkälti olla myös valitsemani asenne monissa tilanteissa. Osa huumorista on sellaista, joka liittyy omien olosuhteiden tarkasteluun tunnustaen huumorin kautta niiden älyttömyyden, kuten kun Kertun ja Marian kanssa seisoi ennen aamu seitsemää Turengin R-kioskin edessä odottaen, että se aukeaisi. Puistossa jonkinlaisen terassirakennelman edessä luki pinkillä neonkyllillä teksti ”Kevättä odotellessa!” Sitä kun katseli helmikuun pakkasilla pimeässä aamussa, olisi voinut itkeä tai nauraa. Kyllä me joka kerta valitsimme nauraa.

Huumori oli myös hirveän hyvä materiaalis-pedagoginen väline, kun näyttely lähestyi ja meidän piti hieman kiihdyttää toiminnan tahtia, jotta saisimme asiat valmiiksi ajoissa. Kerttu (ihan omana itsenään vielä tässä vaiheessa) sanoitti ääneen, että prosessissa tulee nyt sellainen vaihe, jossa joskus meidän ohjaajien on vaan päätettävä jotakin tai sanottava, että nyt on edettävä nopeammin. Jossain vaiheessa meille muodostui tavaksi ottaa kasvojen eteen kortti, jonka suojista (kortin roolista) näitä *pahan pedagogin* näkemyksiä esitimme. Esimerkiksi: ”Mau, nyt Kissa sanoo, että on mentävä eteenpäin!”

tai ”Paha pedagogi sanoo tähän, että voimme kysyä savukonetta lainaan, mutta katsotaan voiko sitä käyttää kuinka myöhään illalla.”

Kuva 14: (Vasemmalta oikealle): Kissa-kortti, Paha Pedagogi-kortti ja Torttu-kortti, joiden suojista oli keveämpää pitää huolta aikatauluissa pysymisestä.

En muista, missä kohtaa kortit tulivat esille, koska niiden mukaan tulemisen hetkellä se tuntui jotenkin hassulta, mutta merkityksettömältä. Jonkin ajan päästä tajusin, että sehän on ihan tutkimukseni ytimessä.

Paha Ilona on hahmo, jonka olen luonut jo teatteri-ilmaisun ohjaaja-opinnoissani humoristiseksi avuksi esimerkiksi hankaliin sosiaalsiin tilanteisiin. Kun esimerkiksi pohdin, että olisiko tungettelevaa lähestyä samassa junassa matkustavia kollegoita, joita en entuudestaan tuntenut, viestitse saatuani heidän numeronsa yhteiseltä työpaikaltamme, muotoilin ensiksi Pahan Ilonan viestin (joka oli outo ja niin epäkohtelias, kuin vain ikinä keksin) ja tämän jälkeen ihan tavallisen viestin lähettäminen tuntuikin helpolta.

Muistan, että junamatkojemme aikana Kertun kanssa selitin Pahan Ilonan merkitystä minulle erilaisissa prosesseissa, joissa kuvittelen, miten Paha Ilona tekee asiat huonoimmalla mahdollisella tavalla ja mitä se tarkoittaisi käytännössä ja sitten minun, eli oikean Ilonan ideat tuntuvat ihan kohtuullisilta ja hyviltä. (Ja tämähän on ihan hulvaton tapa nähdä omat ratkaisut armollisemmassa valossa).

Paha pedagogi nojaa myös tunnettuun *hyvän poliisin* ja *pahan poliisin* asetelmaan, josta olimme myös puhuneet Kertun kanssa. Pedagogin täytyy toisinaan olla jämpä ja tiukka, ns. *paha poliisi*, mutta se on aina epäkiitollinen rooli, ohimeneväkin. Kortit toivat jämpätyteen huumorin mausteen, joka tuntui ainakin itselle armolliselta tavalta olla pahan pedagogin roolissa.

Täytyy vielä summata, että pedagogin valittuna asenteena huumori on minulle usein eri prosesseissa myös sellaista, josta en jaa kaikkea osallistujille. Esimerkiksi en koskaan jaa Pahan Ilonan ehdotuksia oppilailleni, vaan ne ovat minuun itseäni ja itselleni asettamiin odotuksiini liittyvää huumoria, joka tapahtuu usein pelkästään oman pääni sisällä, lähinnä itseni kesken. Pahaan Ilonaan liittyvä huumori ei kohdistu oppilaisiin, vaan se on työkalu, jolla madallan odotuksiani itseäni kohtaan. Tässä prosessissa jaoin joitain ”huonoja ideoita” välillä Kertulle ja Marialle ja kyllä ne ainakin minua välillä naurattivat.

Paha Ilona ja Paha pedagogi olivat siis alun perin hyvin erilaisia rooleja keskenään, mutta tässä prosessissa Paha Ilona on ollut välillä ihan vaan Paha pedagogi (eli jämpä, ei siis oikeasti mitenkään paha). (Mielessäni on välillä käynyt myös kirjoittaa erikseen Pahan Ilonan maisterivaiheen opinnäytetyö, niin tämä oikea työ tuntuisi pätevämmältä.)

6.4. Kohtaamisen tapa vankilassa ja huumori kohtaamisen osana

Kahden kuukauden mittainen työskentely ei varmasti anna mitenkään syväluotaavaa käsitystä kohtaamisen tavasta vankilassa, mutta koska ympäristö oli minulle uusi, tein ehkä tavallista tarkempia huomioita kohtaamisesta. Olen nostanut joitain huomioita ja ajatuksia esille, koska ajattelen, että kohtaamisen laatu on kiinteästi kytköksissä toiminnan ilmapiiriin ja huumoriin.

Vankilaan mennessä tuli ilmoittaa portilla, millä asialla on tulossa ja kävimme prosessin alussa joka kerta näyttämässä henkilöllisyystodistuksemme ja mukanaamme tuomat materiaalit vankilan päivystyksessä. Myöhemmin sovimme, että käytämme materiaalien tuomisen suhteen maalaisjärkeä. Meidät oli joka tapauksessa taustaselvitetty suojelupoliisin toimesta. Vartijoiden kanssa toiminta sujui asiallisesti. Toisinaan

saatoimme vitsailla vartijoiden kanssa. (Esimerkiksi siitä, että he voisivat pitää päivän ajan pussin, joka sisälsi pieniä muovidinosauruksia.)

Joskus kesken harjoituksen vartijoilla saattoi olla jotakin asiaa jollekin osallistujalle ja tällöin harjoituksen keskeyttämisen sävy saattoi olla napakka, jopa tiukka. Joskus vartija saattoi tulla katsomaan, mitä harjoituksessa tapahtuu. Aukeava ovi, josta joku tupsahtaa sisälle ei tietenkään lähtökohtaisesti ole mitenkään ideaali ajatus harjoitustilanteessa, vaikka lähes kaikilla taidetoimintaa harjoittaneilta on tästä kokemusta, muualtakin kuin vankilaympäristöstä (esimerkiksi peruskoulusta.) Vankilaympäristössä ymmärrän satunnaisten vierailujen myös liittyvän turvallisuuskysymyksiin ja talon toimintaan. Mitään kiellettyä harjoituksissa ei näillä kerroilla tietenkään tapahtunut, mutta jokainen myös tietää, että taiteelliseen toimintaan yhtäkkiä oven avaava henkilö saattaa nähdä jotain arkiläsnäolosta poikkeavaa. (Ajatus tästä myös huvittaa minua.) Osallistujat onneksi suhtautuivat vartijoiden satunnaisiin vierailuihin huumorilla ja toistuvasti ehdottivat, että vartijat voisivat tulla kokeilemaan toimintaa.

Kuten sanottua, todistamani kohtaamisen tapa henkilökunnan ja vankien välillä vankilassa oli kuitenkin usein (ei aina) aika napakan laatuista. Toisinaan todistin myös vitsailua ja lempeitä sävyjä vuorovaikutuksessa.

Koen, että oma kohtaamiseni opettajan ja ohjaajan roolissa on usein valitun pehmeää, lempeää ja kuuntelevaa sekä kevyttä ja iloista. Tämä valinta on syntynyt kokemuksestani siitä, että taiteen tekeminen, etenkin esiintyminen ja ryhmässä omien ideoiden esittäminen on suurella todennäköisyydellä ihmisille jännittävää. (ei aina) Pysin omalla olemuksellani luomaan turvallista ja iloista ilmapiiriä, jossa oleminen olisi sillä tavalla mukavaa, että se tukisi osallistujien toimijuutta. Toimin näin ylipäättään opettaessani ja ohjatesani ryhmiä, ja vankilassa toimin samalla laadulla, kuin muuallakin. Koen, että myös Kerttu ja Maria kohtasivat toisiaan, minua ja osallistujia myös pehmeästi, lämmöllä ja hymyllä.

Pohdin edelleen kohtaamisen laatua ja sitä, että taiteen ääressä kohtaamisessa on myös perusteltua ja joskus jopa välttämätöntä, että oma kohtaaminen on tietoisesti pehmeää. En tietenkään väitä, että vankilaympäristössä kaikki kohtaaminen voisi olla aina pehmeää, mutta en ole myöskään varma, onko kohtaamisen laatua vankilassa tutkittu kovinkaan paljoa. Tein myös tavallista tarkempia havaintoja omasta kohtaamisen

tavastani, sillä itselle uudessa ympäristössä työskentely sekä muun henkilökunnan ja kahden toisen ohjaajan läsnäolo myös virittivät minua tarkkailemaan omaa tapaani olla suhteessa muihin.

Yksi merkittävimmistä pintaan nousseista huomioista liittyy palautteeseen. Koen tärkeäksi pedagogiseksi työkaluksi myös positiivisen palautteen antamisen. Tämä on yksi oman toimintani kulmakivistä kaikissa ympäristöissä, joissa opetan tai ohjaan. Myös Kerttu ja Maria antoivat toistuvasti osallistujille positiivista palautetta ja todistin myös tilanteita, joissa vankilan ohjaaja antoi osallistujille positiivista palautetta. Positiivinen palaute on mielestäni taidetoiminnassa tärkeää, koska se omalta osaltaan vahvistaa vastaanottajan toimijuutta. Osallistujat myös kertoivat useammassa eri hetkessä, että meiltä prosessin ohjaajilta saatu positiivinen palaute ja kehu tuntuivat heistä hyvältä. Itse koen, että positiivisen palautteen antaminen luo pohjaa huumorille, koska huumori vaatii jonkin verran uskallusta. Osallistujat myös antoivat toistuvasti positiivista palautetta meille ohjaajille toiminnastamme, joten kyse oli myös kahteen suuntaan kulkevan virran yhteisestä ruokkimisesta.

Kohtaamisen laadusta vankilaympäristössä on myös kokemusasiantuntijan kokemuksista kerättyä tietoa. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus on julkaissut kohtaamiseen liittyvän artikkelin julkaisussa *Rikosseuraamusalan etiikka – käsitteistä käytäntöön*. Kokemusasiantuntija Hanna Pirttilahti on kuvannut omien kokemuksiansa pohjalta rikostaustaisen naisen kokemuksia kohtaamisesta erilaisissa palveluissa artikkelissa *Rikostausta, häpeä ja tunnustus: Kokemuksia rikostaustaisten kohtaamisesta*. Artikkelissa pohditaan rikostaustaisten naisten kohtaamisen eettisiä näkökulmia. Pirttilahti nostaa esille useaan otteeseen vitsin, huumorin tai huumorintajun positiivisena vaikuttajana kohtaamisissa vartijoiden kanssa. Hän kuvaa myös, että vartijan asiallinen jämäptiys yhdistettynä inhimilliseen kohtaamiseen ja toisinaan huumorintajuun, vaikuttivat positiivisesti siihen, miten asiat sujuivat. (2023, s.172) Sekä auktoriteetti että huumori siis olivat Pirttilahden kokemuksissa positiivisia tekijöitä vuorovaikutustilanteissa.

En tiedä paljonko rikosseuraamusalan tai esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisten koulutukseen sisältyy koulutusta rikostaustaisten henkilöiden ja erityisesti rikostaustaisten naisten kohtaamisesta, mutta tämä ehdottomasti olisi myös asia, jota

olisin jatkossa taiteilijapedagogina kiinnostunut tutkimaan yhdessä näiden alojen ammattilaisten kanssa.

6.5. Osallistujien kommentteja prosessista

Avaan tässä muutamia osallistujilta saatuja kommentteja prosessista.

Sekä prosessin aikana että yhteisessä purussa osallistujat suhtautuivat toimintaan hyvin positiivisesti ja innostuneesti.

Osa osallistujista työsti materiaaleista osia (kuten meduusoja) teoksiinsa myös yhteisten harjoitusten välissä ja asioiden työstäminen käsillä sai kuulemma ajan kulumaan nopeammin.

Yksi osallistuja koki, että vankien tekemä taide ”suuren yleisön saavutettavissa” (eli esillä Teatterikorkeakoulun tiloissa) toimi hänen kokemuksessaan vankeja inhimillistävältä asialta. Toinen osallistuja kuvasi, että kokemus auttoi häntä häpeän kanssa ja siinä, että ihmiset katsoivat heitä esiintymässä, oli jotain kaunista. Kolmas osallistuja sanoi myös ääneen asian, josta olen samaa mieltä, että ”vankia ei yleensä liitetä taiteeseen.” Nämä kommentit herättävät itsessäni pohdintaa mainitsemastani taiteen saavutettavuudesta ja siitä, että taiteellisella toiminnalla vankilaympäristössä olisi luultavasti huomattavasti enemmän tilausta, kuin mitä tällä hetkellä toteutuu.

Yksi osallistujista kuvasi, että kokemus vahvisti hänen taiteilijaidentiteettiään ja hän koki Teatterikorkeakoulun ”toisena todellisuutena”, jossa hän koki samankaltaisuutta ympäröivien ihmisten kanssa. Uskoisin, että monelle taiteen tekijälle osa esittävän taiteen tekemisen merkityksellisyydestä syntyy osaksi kuulumisen kokemuksesta, myös itselleni. Osallistuja toi myös esille, että vaikka hän oli aluksi ajatellut tuomistamme materiaaleista, että ”näillä ei pysty kyllä tekemään mitään”, olikin ajatus siitä, että tekisi jotain ”kökköä” poistanut häneltä ”taidefilttereitä” ja vapauttanut ilmaisua.

Osallistujalle palautui mieleen kokemuksia lapsuuden materiaalikeräilystä (esimerkiksi roskien), johon tietysti itse samaistun vahvasti. Hän piti mahdollisena, että hän jatkaisi tulevaisuudessa kierrätyskankaiden muokkaamista harrastuksena.

Osallistujista yksi mainitsi tärkeiksi kokemuksiksi kehon kuuntelemisen ja kiireettömyyden. Kokemus oli ”avannut hänen silmänsä” taiteesta oppimiselle ja omaan

sisimpään katsomiselle. Osallistuja kuvasi, että hänelle tärkeää olivat myös yhdessä rakennetut erityiset hetket ja muistot.

Yksi osallistuja mainitsi purun yhteydessä vielä kokemuksen siitä, että hänen kokemuksessaan ohjaajien ja osallistujien vuorovaikutuksessa oli ollut positiivinen kokemus siitä, että ohjaajat olivat läsnä ”ihmisenä ihmisille”.

Harjoituksissa oli myös kuulemma syntynyt osalle kokemus siitä, että vaikka he fyysisesti olivat vankilassa, he olivat harjoituksissa hetken jossain muualla.

Loppukaneetiksi tästä luvusta laitan yhden osallistujan kommentin: ”Suosittelen avosydämin tämmöistä toimintaa.”

7. Yhteenveto

Kuva 15: Materiaaleista syntynyttä huumoria toiminnan tauolla ja kahdessa eri sommitelmassa prosessin aikana.

Materiaalin, leikin ja huumorin tutkiminen vankilakontekstissa osoittautui todella kiinnostavaksi tutkimusaiheeksi, jossa koin itsekin runsaasti jaettua iloa, leikkiä, intoa ja huumorin hetkiä. Oli kiinnostavaa, millaista intoa, iloa ja leikkiä materiaalit herättivät ja millaisiin maailmoihin pääsimme niiden kautta kurkistamaan. Olen iloinen, että vaikka pidin huumorin tutkimista vankilaympäristössä aluksi hieman jännittävänä, prosessi osoittautui kaikin puolin ja kaikille osapuolille pääsääntöisesti positiiviseksi ja ajoittain myös riemukkaaksi kokemukseksi.

Minulle nousi prosessissa valtavasti uusia ajatuksia ja kysymyksiä ja koen, että jollain tavalla pääsimme vasta juuri vauhtiin, kun prosessi olikin jo ohi.

Vaikka tutkimusaiheenani olivatkin esineet ja materiaalit ja niiden leikki ja huumori, prosessissa, näyttelyssä oli läsnä runsas kirjo muitakin, kuin huumorin, sävyjä. Tuntuukin, että prosessissa huumori löysi paikkansa vuorovaikutuksessa, harjoituksissa, materiaaleissa (kuten korteissa), omassa asenteessani, (ja toki muidenkin asenteissa, mutta voin kirjoittaa vain omasta sisäisestä kokemuksestani) ja yhtenä (minusta tärkeänä) osana monenkirjavaa teoskokonaisuutta. Minusta huumorin pilkahdukset olivat sopivasti niillä paikoillaan, mihin ne ilmestyivät, ja niitä oli sopiva määrä suhteessa aikaan ja toimintaan. Olen iloinen, että huumori suvaitsi näyttäytyä prosessissa, sillä sen luonteeseen tunnetusti kuuluu, ettei sitä voi käskä tai pakottaa

paikalle, vaan korkeintaan on mahdollista luoda olosuhteet, joissa sen olisi mahdollista näyttäytyä. Koen, että näiden olosuhteiden luomisessa onnistuimme koko ryhmä. Myös materiaalit, jos niitä haluaa ajatella ryhmän jäsenenä, toivat toimintaan omia sävyjään, joista osa oli hyvinkin humoristisia.

Jatkoa ajatellen toivoisin, että mahdollinen seuraava prosessi aiheesta vankilaympäristössä olisi kestollisesti pidempi. Vaikka saimme kahdessa kuukaudessa aikaan kauniin, koskettavan ja monia sävyjä sisältäneen lopputuloksen, uskon, että pidempiaikainen työskentely olisi voisi avata ryhmän suhteita materiaaleihin ja niiden kanssa olemiseen hyvin erilaisella tavalla. Pidempi työskentely mahdollistaisi myös osallistujille enemmän vaikuttamismahdollisuuksia materiaalien valintojen suhteen. Tässä prosessissa iso osa valinnoista oli tehtävä etukäteen myös prosessin keston vuoksi. Taiteellisessa toiminnassa käytössä olevalla ajalla on myös usein yhteys teemojen ja teosten syvenemiseen ja olisin mieluusti myös tässä prosessissa antanut enemmän aikaa yhteiselle kehkeytymiselle. Myös kohtaamisen laatu ja sen mahdollinen tutkiminen esimerkiksi yhdessä vankilan henkilökunnan ja vankien kesken taiteen ja leikin keinoin olisi minusta erittäin kiinnostava mahdollinen tutkimusaihe.

Villeimmissä unelmissani tutkisin aiheita yhtä aikaa useassa eri ympäristössä, mielellään mahdollisimman erilaisissa, joiden osallistajat voisivat lopuksi kokoontua yhteen näkemään toistensa teoksia. Minua kiinnostaisi nähdä, miten eri ryhmät esimerkiksi ehdottaisivat materiaaleja toisilleen, käyttäisivät samoja materiaaleja ja tekisivät esitystaiteellisia ulostuloja samojen teemojen pohjalta. Mikäli tällaista työtä toteuttaisi niin, että yksi tapahtumaympäristö olisi vankila, sisältyisi siihen tietysti paljon eettisiä kysymyksiä esimerkiksi osallistujien anonymiteetin suhteen. Prosessi on kuitenkin vahvistanut käsitystäni siitä, että taiteen ja huumorin jakaminen erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kesken on valtavan arvokasta ja kenties jotain sellaista, mitä maailma ja ihmiset juuri tällä hetkellä (vuonna 2026) tarvitsevat.

Lähteet

- Barad, K., (2003/2019) *Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy.* (suom. A. Arlander) Julkaisussa T. Nauha, A. Arlander, H. Järvinen & P. Porkola, (toim.), (2019) *Performanssifilosofiaa: Esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiasta performanssiajatteluun.* Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. s. 99–100. (Julkaistu ensimmäisen kerran julkaisussa *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 2003)
- Bennet, J. (2020) *Materian Väre – Olioiden poliittinen ekologia*, (suom. Kilpeläinen, T.), niin & näin.
- Bergson, H. (1900/1994) (Suom. Isto, S & Pasanen, M.), *Nauru – Tutkimus komiikan merkityksestä*, Loki-Kirjat, s. 9.
- Bryant, L. (2011). *The Democracy of Objects*. Open Humanities Press. University of Michigan Library, s. 20.
- Gröndah, L. (2023) Taiteella tutkiminen – mitä se tarkoittaa?, 76 Teatterikorkeakoulun julkaisusarja, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, <https://disco.teak.fi/taiteellinen-tutkimus/taiteella-tutkiminen-mita-se-tarκοittaa/>
- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund, H., Lehikoinen, K., Karttunen, S., Juntunen, M., Anttila, E. (2021), *ArtsEqual: tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana*, Taideyliopisto, <https://taju.uniarts.fi/items/a84eb4f7-c0fd-411a-bfaa-e7e66a0f4e8a>, s. 50–55.
- Niskanen, R., *Dopamiini-pukeutumiseksi kutsuttu ilmiö tuo iloa ja piristystä – tästä on kyse*, Helsingin Sanomat, 19.9.2024, julkaisun verkko-osoite: <https://www.hs.fi/elama/art-2000010672789.html>
- Niskanen, R., *Kävelemme jatkuvasti onnemme ohi, kun emme tunnista glimmereitä*, Helsingin Sanomat, 05.04.2025, julkaisun verkko-osoite: <https://www.hs.fi/elama/art-2000011135550.html>

Porkola, P., (2020), *Miten tila ja aika merkityksellistyvät? – Uusmaterialistisia ja esitystutkimuksellisia näkökulmia pedagogiikkaan*, Kauppila, H., & Lehikoinen, K., (toim.) *Toiminnasta sanoiksi: Puheenvuoroja oman työn kehittämistä taidealojen yliopistopedagogisessa koulutuksessa*, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, s. 290.

Rikosseuraamuslaitos. (2026, 10. huhtikuuta) <https://www.rikosseuraamus.fi/tietoa-meista/arvot-ja-strategia/>

Salovaara, U. Pirttilahti, H. & Lindström, J. (2023), *RIKOSTAUSTA, HÄPEÄ JA TUNNUSTUS: KOKEMUKSIA RIKOSTAUSTAISTEN KOHTAAMISESTA*. Julkaisussa Kaarakka, O. & Nikula, K. (toim.) *Rikosseuraamusalan etiikka – Käsitteistä käytäntöön*, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (2023). s. 164, 172.

Tammi-Moilanen, K. (2020), Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020, Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta, <https://www.rikosseuraamus.fi/app/uploads/sites/11/2024/11/Naisvankiselvitys-Selvitys-naisvankien-olosuhteista-toiminnoista.pdf> s. 91–92.

Ylönen, S., & Hietalahti, J. (2024). *Huumori ja turvallinen tila yliopisto-opetuksessa*. *Yliopistopedagogiikka*, 31(1). <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2024/06/20/huumori-ja-turvallinen-tila-yliopisto-opetuksessa/> s. 3.

Liite 1: Kuvaluettelo

<i>Kuva 1: Erilaisia materiaaleja eri tilanteissa pitkin harjoituskautta. ....</i>	6
<i>Kuva 2: Kumikana. ....</i>	15
<i>Kuva 3: Väläytysteksteillä nyrjäytettyjä maisemakollaaseja. Vas. kuvan tekstit: "Olin osa kokonaisuutta." ja "Kerron tarinan sitkeydestä ja kärsivällisyydestä." Oik. kuvan teksti: "Kuori sipulit ja perunat." ....</i>	23
<i>Kuva 4: Kerttu (vas.) ja minä (oik.) valitsemassa kankaita Teatterikorkeakoulun puvuston pyykkihuoneessa. (Oik. puolimmaisena kuvan ottanut Kerttu Pyy.).....</i>	24
<i>Kuva 5: Kumieläimet yhteissommitelmassa harjoituksissa (yksityiskohtia tilaan rakennetusta sommitelmasta). ....</i>	27
<i>Kuva 6: Prosessista nousseita sanoja, joiden päällä äänestyshelmiä myös muille tärkeiden sanojen päällä. ....</i>	32
<i>Kuva 7: Kuvia teoksesta ja sen yksityiskohdista. ....</i>	33
<i>Kuva 8: Kuvia teoksesta ja materiaaleista, joilla äänimaisema tuotettiin. ....</i>	35
<i>Kuva 9: Kuva teoksesta ja sen yksityiskohdista. ....</i>	37
<i>Kuva 10: Kuva teoksesta ja sen yksityiskohdista. Alhaalla oikealla Milla Riskun koiran antama kumikalkkuna. ....</i>	39
<i>Kuva 11: (Vasemmalta oikealle) Kerttu ja minä esiintymisasuissamme Sydän-teoksessa. Kuva: Maria Mäkelä. ....</i>	42
<i>Kuva 12: Valkoisella ympyröity pörröinen lankakerä, joka toistuvasti oli yhden osallistujan hypisteltävänä. Kuva osallistujan sommitelmasta otsikolla "Minä ja taide." ....</i>	43
<i>Kuva 13: Minä materiaalina sekoittuneena toisten materiaalien ja esineiden kanssa. Kuva: Maria Mäkelä. ....</i>	47
<i>Kuva 14: (Vasemmalta oikealle): Kissa-kortti, Paha Pedagogi-kortti ja Torttu-kortti, joiden suojista oli keveämpää pitää huolta aikatauluissa pysymisestä. ....</i>	51
<i>Kuva 15: Materiaaleista syntyneitä huumoria toiminnan tauolla ja kahdessa eri sommitelmassa prosessin aikana. ....</i>	57